

**Masterafhandling ved Masteruddannelsen i Sexologi
Ålborg universitet maj 2015**

**SEKSUEL TRIVSEL HOS ÆLDRE, ENLIGE KVINDER
I DET SENMODERNE SAMFUND
Med særligt fokus på Danmark**

Andreas Nemo Østergaard Walgreen

Studienummer: 20131867

Anslag: 87.161

Vejleder: Professor Christian Graugaard

**SEKSUEL TRIVEL HOS ENLIGE, ÆLDRE KVINDER
I DET SENMODERNE SAMFUND
med særligt fokus på Danmark**

ABSTRACT in English	side 4
INDLEDNING	side 4
BAGGRUND	side 4
Inklusion/eksklusion	
Afhandlingens opbygning	side 5
PROBLEMFORMULERING	side 6
Kvindens seksuelle historie	
Det farlige køn	
Frygten for kvinden	
Forbandelsen og dens fysiologi	
Definitioner på seksualitet og seksuel sundhed	side 11
Seksualiteten i det senmoderne samfund	side 13
Falske behov	
Gammel, aldrig i livet	
”Because you deserve it”	
Statistisk materiale	
FORSKNINGSSPØRGSMÅL	side 24
Hvorledes trives seksualiteten hos ældre, enlige kvinder i det senmoderne samfund; med særligt fokus på Danmark?	

TEORI OG METODE **side 25****Teori****Metode****Overvejelser over metoden****Litteratursøgninger****RESULTATER** **side 29****Forskningen i ældre kvinders seksualitet.****Lyst****Den nødvendige medicin****”The looking-glass body”****Det officielle Danmark - omtale og tilbud****DISKUSSION og KONKLUSION** **side 40****Raskhedsfaktoren og ”The second Language of Sex”****”Helen Mirren says...”****OPSUMMERING** **side 43****Svar på forskningsspørgsmål** **side 44****PERSPEKTIVER OG VISIONER** **side 46****Ældrebyrde eller gråt guld?****LITTERATURLISTE** **side 47****Illustrationer:****Forside: Andreas Nemo: ”Selv om man er gammel, kan man godt sværme for bodybuildere” (pastel).****S. 38: ”2 i 1 eller hver sin?” Alice Østerbøg (Papirklip)**

Abstract

Research on sexuality and sexual well-being of old women, especially if they are single has been neglected, also in Denmark. Women live longer than men do and thus there is an increasing number of widowed and single women in the Western societies who are lacking a partner. Several papers show that sexuality has a positive effect on general health, but sex is a topic that can be difficult to talk about especially for the elder generation. Most practitioners and health workers do not bring the subject up. Upbringing, culture and age all play a role in the perception of sex. The old woman is caught between her cultural history and the late modernity with its growing pathologization of sexual disorders and its craving for eternal youth and a perfect body.

INDLEDNING

”Kom til sex og kærlighed på Damhuskroen”

Sådan lyder overskriften på en artikel i Rødovre lokalnyt den 11. februar 2015. Arrangementet er med spisning og underholdning og afholdes 14. februar, på Valentinsdag. For underholdningen står sexolog Joan Ørting og kærligheds-shaman (sic!) Robert Lubarski. Sidstnævnte lover ”skøn sex og mere kærlighed” til både enlige og par.

Damhuskroen er vel valgt. Den har i mere end et halvt århundrede været berømt for sine ”enkeballer”, hvor enlige, især midaldrende og ældre kvinder, søgte hen for at finde en partner, enten til et engangsknald eller til et længerevarende forhold. Det er disse enker og enlige, denne masterafhandling vil handle om. Det er dog ikke længere på Damhuskroen, vi skal søge efter dem. Deres aftagere har for længst indtaget det senmoderne, globaliserede samfunds tvivlsomme goder, er gået på nettet og blevet ”profiler”.

BAGGRUND

Inklusion/eksklusion

Denne masterafhandling er en undersøgelse af 60-80-årige raske, enlige kvinders seksuelle trivsel – eller mangel på samme – i det senmoderne samfund.

Undersøgelsen omfatter kun kvinder fra den vestlige, kristne kulturkreds, og jeg har valgt at udelukke gifte kvinder, fordi en fast, mangeårig partners psykiske og fysiske, herunder seksuelle, tilstand uundgåeligt påvirker hustruen og derved kan give et falsk billede af hendes seksuelle lyst og virke. Jeg har også valgt at udelukke demente, plejehjemsbeboere og kvinder, der lider af stærkt invaliderende eller fysisk og psykisk begrænsende sygdomme og handicaps.

Ligeledes har jeg valgt at begrænse undersøgelsen til kvinder mellem 60 og 80 år. Dette skyldes sandsynligheden for at mange kvinder over 80 stadig lever efter det traditionelle, borgerlige familieideal og derfor er upåvirkede af de senmoderne krav til kvinden (Epløv 2009, Montemurro & Gillen 2013).

Tidligere blev menneskets levealder opdelt i barndom, ungdom, voksenalder og alderdom, men fordi vi lever længere, er der i løbet af de sidste årtier indskudt en ekstra periode: *Den tredje alder*. Den ligger mellem tilbagetrækningen fra arbejdslivet til oldingevalderen. Det er denne gruppes seksualitet, som interesserer medicinalindustrien, kosmetikbranchen, den kosmetiske kirurgiindustri og medierne, og det er her, de 60-80-årige skal søges. (Marshall 2011).

Afhandlingens opbygning

Afhandlingen er opbygget i 2 dele med en indskudt teori- og metoderedegørelse.

1. Problemformuleringen er en generel gennemgang af den historiske, kulturelle og religiøse baggrund, der ligger til grund for synet på kvinder og kvinders seksualitet. Dette er relevant, fordi det moderne samfund, trods store ændringer i livs- og familiemønstre gennem de sidste 50 år, stadigvæk kan være meget konservativt og tabubelagt hvad ældre menneskers, især kvinders, seksualitet angår. (Rosenbeck, 1987, Epløv, Garde & Køster 2002, Møhl 2007, Montemurro 2013). Kvindens seksuelle historie gennemgås i korthed. Ligeledes gennemgås menopausens historie, betydning og de fysiologiske forandringer, den medfører. Der gives definitioner på begrebet seksualitet, og endelig opregnes de krav det senmoderne samfund stiller til kvinder.

2. Problembehandlingen/resultater tager problemformuleringens emner mere specifikt op og gennemgår relevant litteratur og relevante undersøgelser omkring enlige, ældre kvinders seksualitet

både i form af videnskabelige artikler og populærkultur: Dvs. bøger, film, aviser og sociale medier. Dette følges op med en diskussion af og en perspektivering på emnet.

PROBLEMFORMULERING

Kvindens seksuelle historie

“In the medieval times people feared three things: the devil, hunger and women”.¹

Det farlige køn.

Hvis de problemer og moralske overvejelser, der findes omkring ældre kvinders seksualitet, skal forstås, må man se på kvindens seksuelle historie og de tanker og strømninger, der ligger til grund for den.

Vi har i århundreder – og gør det efter manges mening stadig – levet i et patriarkalsk dvs. mandsdomineret/faderstyret samfund.² Denne samfundsorden, som i sine mest radikale former gør kvinden til et ”andenrangsmenneske”, kan føres helt tilbage til Antikken, hvor man satte ord på det mandlige og det kvindelige og oprettede et dualistisk system med de værdier, som blev tillagt de to køn. Manden repræsenterede således det potente (sæden), det aktive, det åndelige, intellektet og varmen, mens kvinden repræsenterede det jordnære, det kropslige, kulden og det passive (Thielst 1981).

Hos Aristoteles (384 – 322 f. Kr.) er kvinden simpelthen en ufærdig mand. Hun har ikke opnået tilstrækkelig varme til at udvikle ydre kønsorganer eller producere sæd og må derfor regnes for en uperfekt mand. Kirkefaderen Thomas Aquinas (1225 – 74) plæderer, med henvisning til Aristoteles, for, at kvinden ikke var en del af den oprindelige skabelse, da hun er uperfekt. Thomas Aquinas går i rette med Gud, fordi han, som skaber af det perfekte, har skabt dette uperfekte væsen, der kun er til mandens (læs: menneskets) fordærv (ibid.). Han formulerer det således:

”Men Gud forudså, at kvinden ville blive årsag til mandens synd, så han burde ikke have skabt hende” (ibid.)

¹ Studd & Schwenkhagen 2009

² Både på engelsk og fransk betyder ordet ”mand” også ”menneske”.

Det, Thomas Aquinas henviser til, er Syndefaldet, der er beskrevet i 1. Mosebog, og som Eva holdes eneansvarlig for. I Mosebøgerne, der indeholder lovene og de sociale forordninger, ligger grunden til kristendommens og herved århundreders negative kvindesyn.³

Med rødder i Moselovene har kvinden i den vestlige, kristne kultur politisk og socialt været underlagt manden helt op til begyndelsen af 1900-tallet, hvor hun, ikke uden kamp, fik stemmeret, indtog arbejdsmarkedet og opnåede retten til at tage længerevarende uddannelser (Rosenbeck 1987).

Frygten for kvinden

På bagsiden af smudsomslaget til den østrigske læge og psykiater Wolfgang Lederers bog: "The Fear of Women" fra 1970 anføres:

"The fear of women started as an essay on the importance of fathers. But in the process, studying the interactions of men, the author was increasingly impressed by the degree to which all their comings and goings, their hopes and fears relate to an ever-present, vast and veiled background of women" (Lederer 1970)⁴

Århundreders forsøg på at tæmme og holde kvinden nede tyder på, at mænd altid har været utrygge ved den magt, kvinder udøver i kraft af deres anderledeshed, deres skjulte kønsorganer, deres eneret på at føde børn, deres mystiske blødninger og sidst, men ikke mindst deres evne til at friste mænd og føre dem på afveje. Den første kvinde, Eva, var også den første fristerinde. Hun fik ifølge Skabelsesberetningen kastet mennesket ud af Paradis og var således årsag til, at vi blev dødelige. Psykoanalysen overtog på nogle områder kirkens ambivalente forhold til kvinder. Freud beskriver således drengens kastrationsangst ved synet af de kvindelige kønsorganer:

"Denne begivenhed vil fremkalde to reaktioner, som kan fikseres og så hver for sig eller i fællesskab blive bestemmende for hans forhold til kvinden fremover: Afsky for dette skamferede væsen eller triumferende ringeagt"⁵

³ 2. Mosebog kap.19: 14-15. 3. Mosebog kap. 21:9. 5. Mosebog kap. 22: 13-21.

⁴ Wolfgang Lederer (1919-2015) Klinisk professor i psykiatri ved universitetet i San Francisco. Han har bl.a. skrevet *The kiss of the Snowqueen. Hans Christian Andersen and Man's redemption by woman* (1990)

⁵ Freud: *Nogle psykiske følger af den anatomiske kønsforskel* 1925.

Andreas Nemo Østergaard Walgreen. Studienummer: 2013 1867

Kvindens lyst/fristerevne og deres kønsorganer har altid været – og bliver stadig i visse kulturer - anset for ekstremt farlige. Begrebet ”Vagina dentata” (den tandede (kastrende) vagina) findes i myter verden over.⁶

Freud citerer den franske renaissanceforfatter Francois Rabelais (1494-1553) og skriver, at ”ved synet af en kvindes vulva flygter selv Djævelen”⁷.

Særlig farlig var klitoris, som kunne give anledning til forbudt onani, og hvis eksitabilitet var årsag til nymfomani og andre lidelser såsom epilepsi, depression, vanvid og Viktoriatidens altovervejende kvindesygdom hysteri. I midten af 1800-tallet praktiseredes både i England og Frankrig mutilerende indgreb på pigers og kvinders kønsorganer for at dæmpe deres seksuelle lyst og eventuelle homoseksualitet: Både omskæring eller fjernelse af klitoris, gentagen ætsning af klitoris, vagina og anus og påsætning af igler blev brugt som behandlingsmetoder (Studd & Schwenkhagen 2009). De farlige kønsorganer påvirkede kvindens hele gøren og laden i offentligheden. Paulus advarede mod kvinders tale⁸, og i nogle kulturer må kvinder stadig kun færdes udendørs, hvis de er dækket helt til.

Kvinden er således i den vestlige kultur omfattet af denne kulturelt betingede farlighed. Hun er farlig, fordi hun ingen penis har, endnu farligere, fordi hun begærer den, men allerfarligst, fordi hun ifølge Skabelsesberetningen, Mosebøgerne og Paulus har evnen til at forføre manden.

Forbandelsen og dens fysiologi

Både Jødedommen, Kristendommen og Islam har anset kvinder for urene og farlige på grund af deres menstruation (Køster & Garde 1991). I Oldtiden mente man, at kvindens urenheder kom ud via menstruationsblodet, og at det derfor var giftigt. Ældre kvinder, som holdt op med at bløde, kunne ikke komme af med urenhederne, der i stedet satte sig i kroppen og gjorde dem til arrige hekse (ibid.).

⁶ Læs nærmere om dette sagn i Ross, 1994.

⁷ Freud ”*Das Medusenhaupt*”, 1922. Francois Rabelais skrev en række satiriske og groteske romaner. Citatet har Freud hentet fra Rabelais roman: *Gargantua og Pantagruel* 1534.

⁸ 1. Korinterbrev, 14, 33-35

3. Mosebog indeholder en hel række foranstaltninger og påbud, der skal overholdes i forbindelse med menstruerende kvinder⁹ Overtrædelser kunne medføre døden, og den dag i dag er samleje under menstruationen et tabu og anses for ulækkert.

Op gennem tiderne har menstruerende kvinder fået skyld for misvækst, dødsfald, aborter, uvejr, krig, sygdomme og epidemier, impotens (mandlig), og mange blev brændt som hekse (ibid.).

Myter om menstruationens ødelæggende virkning på kvinders evne til at studere, arbejde og dyrke sport har været med til at holde kvinderne på plads. Den ikke-fødedygtige kvinde mistede til gengæld sin sociale status, blev "neutral" (dvs. kom – formodentlig på grund hormonale ændringer - til at ligne manden mere) og havde ikke længere nogen værdi i samfundet (ibid.)¹⁰.

I slutningen af 1700-tallet begyndte man at behandle kvinders intime problemer medicinsk.

Sygeliggørelsen og behandlingen af helt naturlige funktioner tog fart, og i dag opfattes menopausen hovedsagligt som en hormonmangellidelse, der skal behandles (ibid.).

Den gennemsnitlige alder for menopause i Vesten er ca. 50 år alt afhængig af livsstil og genetiske faktorer, f.eks. fedtlag. Rent fysiologisk sker der en ændring i æggestokkenes hormonproduktion.

De resterende æg reagerer i mindre grad på stimulation fra hypofysehormonerne, og der dannes mindre østrogen. Til sidst er østrogenniveauet i æggestokkene så lavt, at livmoderen ikke længere reagerer, og menopausen indtræder. På grund af nedsat østrogendannelse kan der hos kvinden ske visse fysiske ændringer, som har betydning for hendes seksualliv: Nedsat lubrikation af skeden, indsnævring af skedemundingen, forkortelse af selve skeden, hvis bløde, elastiske væv forsvinder.

Disse ændringer kan forårsage smerter ved samleje og være årsag til manglende lyst.

Sensibiliteten i kønsorganerne bliver mindre og blodtilførslen dårligere, hvilken kan føre til manglende orgasme eller i bedste fald orgasmebesvær. Manglende østrogen kan også give blæreslaphed med en heraf følgende inkontinens, som kan afholde kvinden fra seksuelt samvær.

For mange kvinders vedkommende dæmpes lysten til sex efter menopausen, men her spiller ofte sociale og kulturelle forhold ind (ibid.).

Nogle kvinder får dog større sexlyst efter menopausen, hvilket bl.a. kan skyldes, at de nu ikke længere ligger under for reproduktionens, men frit kan udleve deres seksualitet.

⁹ 3. Mosebog, kap. 15, 19-33.

¹⁰ Køster og Garde stiller spørgsmålet: "Hvorfor får kvinder menopause? Den findes ikke hos andre arter". Og svarer: "En af de almindeligste forklaringer er, at kvinden i takt med den stigende levealder overlever menopausen, hvilket slet ikke var meningen fra starten" (Køster & Garde 1991:30)

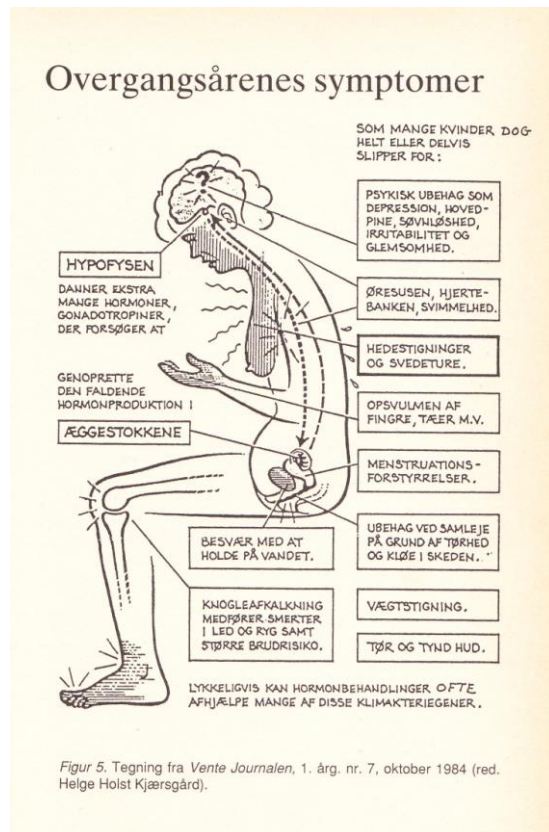

Fig. 1. Køster & Garde 1991

Professor i sexologi Christian Graugaard skriver:

”Blandt seksuelt aktive kvinder rapporteres følgende tal:

- Lystproblemer forekommer hos 15-25 % kvinder før overgangsalderen og hos 40-55 % efter overgangsalderen.
- Tørhed i skeden rapporteres hos 10-15 % før overgangsalderen og 25-30 % efter overgangsalderen.
- Orgasme problemer forekommer hos ca. 20 % i alle aldersgrupper med en tendens til øget forekomst blandt de yngre kvinder.
- Smertefuldt samleje forekommer hos ca. 5 % af yngre kvinder. Hyppigheden tiltager med alderen, og forekomsten varierer mellem 10 % og 45 % blandt kvinder efter overgangsalderen

Det er vigtigt at huske, at der er forskel på statistik og individuelle kvinders liv. Selv om man ser større forekomst af seksuelle problemer i overgangsalderen, betyder det ikke, at alle kvinder i denne aldersgruppe oplever seksuelle gener. Tværtimod beskriver ikke så få kvinder, at de kropslige og psykosociale forandringer giver dem en ny ro og modenhed, som virker berigende for deres seksuelle liv” (Graugaard 2014).

Definitioner på seksualitet og seksuel sundhed.

Slår man op i Salmonsens leksikon, bind XXI fra 1927, finder man ikke begrebet "seksualitet". Denne term eksisterede åbenbart ikke som leksikalt opslagsord i mellemkrigstiden, skønt begrebet naturligvis var velkendt. Går man til Gyldendals Store Danske Encyklopædi på nettet, både findes og defineres seksualitet med et citat fra WHO:

"Seksualitet er en naturlig del af menneskets udvikling gennem alle livets faser og inddrager både fysiske, psykologiske og sociale komponenter. Seksuel sundhed indebærer en positiv tilgang til menneskelig seksualitet og er derfor en essentiel del af den reproduktive sundhed. Den omfatter integration af et individs kropslige, følelsesmæssige, intellektuelle og sociale aspekter på en måde, som positivt beriger og forstærker personlighed, kommunikation, kærlighed og almenmenneskelige relationer".

WHO har følgende definition på seksualitet og seksuel sundhed:

"Sexuality is a central aspect of being human throughout life and encompasses sex, gender identities and roles, sexual orientation , eroticism, pleasure, intimacy and reproduction. Sexuality is experienced and expressed in thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviours, practises, roles and relationships. While sexuality can include all of these dimensions, not all of them are always experienced or expressed. Sexuality is influenced by the interaction of biological, psychological, social, economic, political, cultural, ethical, legal, historical, religious and spiritual factors"¹¹

"(Sexual health is)...a state of physical, emotional, mental and social well-being in relation to sexuality; it is not merely the absence of disease, dysfunction or infirmity. Sexual health requires a positive and respectful approach to sexuality and sexual relationships, as well as the possibility of having pleasurable and safe sexual experiences, free of coercion, discrimination and violence. For sexual health to be attained and maintained, the sexual rights of all persons must be respected, protected and fulfilled." (WHO, 2006a)

Vidensråd for Forebyggelse definerer seksuel sundhed således:

"Seksuel sundhed er en tilstand hvor et menneske oplever seksualiteten som en meningsfuld og berigende del af tilværelsen og under givne livsomstændigheder kan realisere sine seksuelle lyster og behov, alene eller i et ligeværdigt samspil med andre." (Vidensråd for Forebyggelse 2012)

¹¹ http://www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/sexual_health/en/

Overlæge i psykiatri Lene Falgaard Epløv skriver i sin ph.d. afhandling om ældres seksualitet:

”Seksualitet vedrører alle former for handling, der sker med udgangspunkt i seksuel lyst, samt oplevelsen heraf. Seksuel lyst dannes bl.a. på baggrund af et indre behov/drift/motivation, ydre stimuli og indre stimuli samt kognitiv og affektiv bearbejdning”. (Epløv 2002).

Professor Christian Graugaard tilføjer et nyt aspekt af seksualiteten, nemlig at den såkaldte ”raskhedsfaktor”:

”Seksualiteten er en kilde til glæde, bekræftelse og livsmod, og den er en ”lynafløder” i forhold til daglig- og samlivets frustrationer og modgang. Af samme grund ligger det ligefor at anskue seksualiteten som en central sundhedsvariabel og systematisk medtænke den seksuelle dimension i forebyggelse, sundhedsfremme og behandling.” (Graugaard 2012)

Han henviser til den israelsk-amerikanske sociolog Aaron Antonovsky (1923-94), hvis salutogenetiske principper netop bygger på at se ressourcer og mestringssevner hos individet i stedet for at fokusere belastninger, risici og sygeliggørelse. (Antonovsky 2000).

Seksualitet er ifølge disse definitioner livslang, afhængig af et individs personlige, (psykologiske), biologiske, sociale og kulturelle/historiske forhold og vigtig for individets trivsel og livskvalitet. Hermed er alt selvfølgelig ikke sagt om seksualitet. Der må skelnes mellem den fysiske og den rent følelsesmæssige (platoniske) seksualitet, og enhver teoretisk skole har sin egen opfattelse af, hvad seksualitet er. Således mener visse fløje af feminismen, at kvinder har deres helt egen seksualitet, som er forskellige fra mandens (Tiefer 2004).

Opfattelse af, syn på og udøvelse af seksualitet, hvordan og med hvem man må dyrke den, ændrer sig derfor fra generation til generation og alt efter kulturelle og politiske hegemonier og de toneangivende teoretiske skoler.

Seksualiteten i det senmoderne samfund

”Forbrugersamfundets uafviselige glæder er åbenbart med indre nødvendighed knyttet til en oplevelse af en stadig stigende grad af meningsløshed for alle medlemmer af samfundet”¹²

Der er sket en stor forandring i synet på seksualiteten, siden kvindernes opgør mod 1950’erne forklædeklædte, hjemmegående husmor. Det gamle borgerlige kernefamilieideal, som blev indført sammen med industrialismen i slutningen af 1700-tallet, hvor kvindens fornemmeste opgave var at være en pryde for hjemmet og ellers ikke have noget underliv, er for længst forbi (Rosenbeck 1987). Den moderne familie er et sandt kalejdoskop af papfædre, papmødre og ditto bedsteforældre. Samtidig er det heteronormative parforhold blevet en valgmulighed ud af mange, og antallet af regnbuefamilier stiger. (Schmidt 1996).

Den tyske sexolog Gunter Schmidt skriver:

”Næsten 30 % af alle seksten-syttende-årige fortæller, at deres forældre er skilt eller lever adskilt. 20 % oplever adskillelsen før de fyldte elleve. Hver fjerde angiver, at faderen eller moderen eller begge lever i et nyt forhold, og man kan slutte, at endnu flere unge blandt deres nærmeste jævnaldrende af begge køn kender til skilte forældre, brudte familier eller nye familier og forhold” (Schmidt 1996).

Således, siger den polsk-engelske sociolog Zygmunt Bauman (1925-), lever vi i et valgfrit, globalt forbrugssamfund, hvor alt er tilladt, også på det seksuelle område, og hvor det offentlige rum bugner af seksuelt ladede reklamer og tilbud. I de nye frit-valg-på-alle-hylder parforhold søger vi den perfekte partner og kasserer denne, hvis han/hun viser sig utilfredsstillende

”I vore dage er erotikkens selvtilstrækkelighed, friheden til at søge seksuelle glæder for deres egen skyld, blevet ophøjet til kulturel norm (...)” (Bauman 2006).

Gunter Schmidt kalder denne ordning ”forhandling” og siger videre:

”Således indgår vi i samme forhold til seksualiteten som til en oplevelsesvare, altså som til underholdning (...)” (Schmidt 1996).

¹² Uffe Østergaard: ”Fra det moderne til det postmoderne samfund: participation eller formynderi, oplysningstro eller skeptisk relativisme” *Politica*, bd. 17 (1987) 3:343

Sex bliver til underholdning. Vi betragter hinanden som objekter og sex som en byttehandel, hvad fænomenet ”sugardating” er et godt eksempel på.

Schmidt mener, at jo mere seksualitet, der er i det offentlige rum, og jo mere vi forhandler, des mindre lyst er der i soveværelserne; at den megen bombardering fra medierne og fra pornografien, giver et forkvaklet billede af, hvad seksualitet er, og at dette, samt forhandlingsmoralen, fører til kedsomhed (”Langweile”) og lede, som igen fører til præstationsangst og endelig (og eventuelt) til manglende lyst, manglende behov og seksuel dysfunktion (ibid.). Den store seksuelle frihed bliver en frihed under tvang.

Som en tilbagevenden til den katolske kirkes lære om, at du skal gøre dig fortjent til at komme i Himmerig ved at leve det rette liv, prædiker senmoderniteten ifølge tv-spots, selvrealiseringsbøger og dameblade en lignende lære: Du skal gøre dig fortjent til at blive accepteret blandt ”de perfekte”, uanset hvad dit udgangspunkt er. Dit udseende og din sundhed er dit eget ansvar, og lever du ikke op til forventningerne, bliver du moralsk mistænkeliggjort. Det perfekte er blevet det normale. Den tyske sociolog Alex Honneth kalder dette for ”dydsdiktatur”¹³. ”Det perfekte” omfatter ikke kun levevis, men også og måske især kroppens udseende og præsentation. I gratisavisen MetroExpress, som er et rent El Dorado af sexologisk sladder og pseudovidenskab, bliver vinderchancen for deltagerne i realityserien ”Paradise hotel” vurderet efter alder, hår, køn og bopæl. Statistikken viser, at vinderen skal være fra Sjælland, ca. 23 år, mørkhåret og mand. Kvinderne får et minus alene på grund af deres køn¹⁴.

Medierne er således medbestemmende for, hvad vi skal interessere os for, hvad vi skal mene, hvordan vi skal se ud, og hvad vi må og ikke må. Medierne italesætter normerne, og bag dem lurer medicinalindustriens og den kosmetiske plastikkirurgis mægtige marked.

Ikke alle moderne sociologer er kulturpessimister. Således ser den danske professor emeritus ved Sociologisk institut på Københavns Universitet Henning Bech (1945-) storbyensamfundenes frie seksualitet som et plus og en berigelse. Den amerikanske sociolog og sexolog William Simon (1930-2000) forkastede ideen om en fastlåst seksuel normalitet og plæderede for senmodernismens flydende seksualitet. Han siger:

¹³ Alex Honneth (1949 -) Tysk filosof og sociolog.

¹⁴ MX, 26/2 2015.

”The most important truth about sexuality is that there may be no important truths about sexuality that are permanent.”¹⁵.(Nekrolog, New York Times 2000).

Falske behov.

I takt med det teknologiske fremskridt inden for medicinalindustrien og den alternative terapi skabes der hele tiden nye sygdomme og hermed nye behov, som kræver ny medicin, den såkaldte *livsstilsmedicin*. Der udgives flere og flere livsstilsmagasiner og selvhjælpsbøger, og der opstår hidtil ukendte alternative terapier. Alt synes at være et led i en markedsøkonomisk strategi, der bygger på et stigende behov. ”Behovløshed bliver under disse omstændigheder næsten til noget samfundsfjendtligt” bemærker Schmidt (Schmidt 1996).

Allerede i 1930’erne blev menopausen en hormonmangelsygdom, og lægerne begyndte at medicinere kvinder. I slutningen af 1990’erne introducerede en gruppe forskere og læger, understøttet og finansieret af medicinalfirmaer, en ny sygdom hos kvinder, der havde fået fjernet ovarierne: HSDD *Hypoactive Sexual Desire Disorder*, som blev behandlet med en blanding af østrogen og testosteron. (Moynihan 2003) En undersøgelse i 1999 - hvis gyldighed siden er blevet voldsomt angrebet, bl.a., af den højt respekterede John Bancroft¹⁶ og den feministiske læge og sexolog Leonore Tiefer - viste at 43 % kvinder i USA led af denne sygdom (ibid.).

I 2000 lancerede den amerikanske læge Irwin Goldstein en ny sygdom: FSD, *Female Sexual Dysfunction*, som krævede medicinsk behandling (ibid.). Årsagen til denne sygeliggørelse, hvad Leonore Tiefer kalder at ”reducere kvinders problemer til et rent fysiologisk anliggende” (Pedersen, 2011) må ses i den enorme økonomiske succes Viagra til mænd er blevet. (Oxlund 2003).

Forskning har siden påvist, at kvinders manglende blodtilførsel til klitoris (klitoral erektion) og manglende vaginale lubrikation skyldes samme fysiologiske sygdomsprocesser som mænds, i.e. rygning, åreforkalkning, sukkersyge og hjerte-karsygdomme og derfor burde kunne behandles med samme midler. Der er arbejdet intenst på at fremstille en Viagra til kvinder, som skal forøge blodtilførslen til klitoris og forhindre vaginal slimhindeudtørring (ibid.).

¹⁵ William Simon, professor i sociologi ved universitetet i Huston og forfatter til bogen ”*Postmodern Sexualities*” 1996. Citatet er fra bogen.

¹⁶ John Bancroft: MD, FRCP, FRCPE, FRCPsych. Senior Research Fellow, The Kinsey Institute for Research in Sex, Gender and Reproduction, Bloomington, Indiana, USA

På den nyligt afholdte ESSM-konference¹⁷ præsenteredes den nyeste forskning inden for seksualmedicin, også hvad angår FSD. Der er allerede adskillige produkter på markedet og yderligere forskning er på vej. Det medicinske Universitet i Wien har testet *Syntocinon*, en intranasal Oxytocin-spray til kvinder med manglende sexlyst og fremlagde ved konferencen, at næsesprayen har en positiv effekt på kvindes lyst og nedsætter risikoen for depression. Man har hidtil kun testet lignende produkter på mænd.¹⁸

Leonore Tiefer påpeger, at der er så stor forskel på mands og kvinders seksualitet, at de samme produkter og undersøgelsesmetoder ikke kan bruges på begge køn, og hun bryder sig ikke om, at kvinders lyst- og orgasmeproblemer skal gøres til et noget rent fysisk, som kun kan behandles medicinsk.

”Kvinder har masser af seksuelle problemer (...) Nogle få er fysiske. Men de væsentligste er psykiske og sociologiske. For eksempel modvilje mod sin egen krop, lav selvfølelse, social ydmygelse, for ikke at tale om parforholdsproblemer. Men den slags er der ingen penge i. Derfor er der en bevægelse i gang for at få anerkendt FSD som et nyt medicinsk underspecialie” siger Tiefer. (Pedersen 2011).

I Danmark er professor Annamaria Giraldi på Rigshospitalets Sexologisk Klinik en af dem, der forsker i kvinders sexlyst og testning af forskellige hormonplastre. Ifølge hende og i lighed med Christian Graugaard (Graugaard 2014) lider 15-25 % danske kvinder af manglende sexlyst, stigende til ca. 40-50 % efter menopausen. (Thorup, formation 2007).

”Og selv om industrien har en interesse i at udvikle nye produkter, så er seksuel dysfunktion hos kvinder et reelt problem (...) Hidtil har vi ikke haft medicin, som kan hjælpe dem med at få lysten tilbage. Det har været hårdt savnet, men heldigvis lysner det nu”, siger hun (ibid.)

Hun påpeger også, at forskningen fremover vil rette sig mere mod hjernens lystcentre og neurotransmittere end som hidtil at fokusere på det psykosomatiske. (ibid.).

Overlæge Lene Falgaard Epløv er skeptisk:

¹⁷ 17th Congress of European Society for Sexual Medicine. 5.-7. februar 2015. www.essm.org

¹⁸ ”Effects of Intranasal Oxytonin on Female Sexual Dysfunction in pre-and postmenopausal Women”, Michaela Bayerle-Eder, MD, FECSM; MBA and Dana Muir, MD, MSC. Department of Clinical Pharmacology and Metabolism. Medical University Vienna/Austria.

Andreas Nemo Østergaard Walgreen. Studienummer: 2013 1867

”Man skal have lyst så og så meget, ellers har du manglende lyst. Men der er ikke ret mange undersøgelser, der har set på, hvad lystfrekvensen er i normalbefolkningen. Hvad er det normale? Når man definerer, hvad der er en dysfunktion, før man har defineret, hvad der er normalt, kommer man hurtigt til at lave en forkert grænse (...) Jeg er bange for, at kvinder nu kommer under pres for bare at tage et plaster, så de får lyst” (Ibid.).

Også Peter La Cour, psykolog med tilknytning til Center for Eksistens og Samfund ved Københavns Universitet er skeptisk:

”Det er det samme med Viagra, man skaber et behov (...) I en pornificeret kultur sker der en opskrining af forventningerne til sex, som det vigtigste formål med tilværelsen, og medicin kan hjælpe med den vrangforestilling.” (Ibid.).

Læge Mats Lindberg, talsperson for foreningen Læger uden Sponsorer, siger:

”Det, der sker, er et glidende behov fra difficulties over dysfunction til disease (...)” (Ibid.).

Et af de produkter til kvinder, der er testet på Sexologisk klinik og er godkendt af EU, er hormonplastret *Intrinsa*. Det blev ikke godkendt af USA's Food and Drug Administration, fordi man ikke kender langtidsvirkningerne (Ibid.)

Den norske psykiater Finn Skåderud, som indgående har beskrevet det senmoderne samfund, siger:

”I vor kultur bliver flere og flere eksistentielle og sociale vilkår skabt om til medicinske problemer. Vi medikaliserer hverdagen”

og han citerer socialantropologen og kvindeforsker Jorun Solheim (1944-):

”Det er min overbevisning, at vore nye og hurtigt tiltagende ”kulturelle sygdomme” (...) først og fremmest bør opfattes og læses som (...) symptomer på et tiltagende ’borderline’ – problem i vor kultur, som handler om vedligeholdelse af kroppens grænser, specielt om den kvindelige krops mangel på integritet” (Skåderud 1999).

Hele medicineringsbølgen er i høj grad rettet mod segmentet af midaldrende og ældre kvinder, især de pengestærke 60-80-årige, som gerne vil bevare deres ungdom, og er derfor relevant for en

undersøgelse af disses seksualitet.

Gammel – aldrig i livet!

Der er ingen prestige i at blive gammel i et samfund, som er på jagt efter evig ungdom. Selve ordet ”gammel” giver dårlige associationer.¹⁹ Siden 1960’ernes ungdomsoprør mod de gældende autoriteter og den efterfølgende fokusering på ungdommens interesser, påklædning og musik, anses midaldrende og gamle mennesker som passé både på arbejdsmarkedet og som erfaringsformidlere, en rolle internettet, med mere eller mindre held, har overtaget. Suzanne Brøgger pointerer:

”Lad os se det i øjnene. Der er ikke nogen mere, der har forstand på at blive gammel. For det er nærmest blevet tabu. I alle de ’fejlslagne stater’ derimod, i dem der ikke klarede moderniteten, ved de mere om det: Man får en sort kjole på, og så kan man få lov at sidde i et hjørne med et strikketøj og fortælle historier og har dermed absolut berettigelse. Gamle mennesker behandles med respekt i alle traditionelle – ikke for kriseramte – samfund.” (Brøgger 2010)

The New Old Age er et amerikansk fænomen, som opstod i 1980’erne, og som tilbyder en glansbilledagtig fortolkning af alderdommen, hvor motion, oplevelser, sex og en velbevaret, sund krop er hovedaktørerne (Stensgaard 2011). Dette Utopia er fortrinsvis rettet mod, hvad vi i Danmark kalder 68-generationen. I og med at vi lever længere, flytter ideen om, hvornår vi kan kaldes gamle, sig tilsvarende. I følge en britisk undersøgelse, refereret i The Huffington Post, er den i løbet af 2 år steget fra 68 til 80 år, og det lykkelige liv som gammel udrulles:

”For many, retirement is the start of a whole new chapter and pensioners are travelling the world, taking new hobbies and in some cases, leading more active and exiting lifestyles than when they were younger”. (The Huffington Post 2014).

En af bagsiderne af utopien er, at den kun gælder for raske, pengestærke gamle, mens en stor gruppe bliver inaktive og/eller ensomme. En anden bagside er, at det kræver stor energi at leve op til dens krav, især kravet om den veltrimmede og sexede krop.

¹⁹ I stedet for ”gammel” bruges komparativen ”ældre”. Paradoksalt nok er man, når man er ”ældre”, rent sprogligt, ældre, end når man er ”gammel”.

“Because you deserve it”.

I lighed med hvad der er god tone inden for de seksuelle udtryksformer i den gældende sociale hegemoni, er kroppen afhængig af det gældende kropsideal, som styres af medierne, mode- og kosmetikbranchen. Selv om kravet om den perfekte krop principielt gælder for alle, er kravet dog størst til kvinder. Siden Aristoteles har kvinden først og fremmest været ”krop”.

Opfattelsen af kroppen og dens udseende har altid optaget mennesket, men skønt den plastiske kirurgi har eksisteret siden Oldtiden, er det 20. og 21. århundredes teknologiske udvikling nu i stand til at ændre/erstatte store dele af den.

På den nyligt afholdte ESSM konference var der adskillige tilbud til kvinder, som ønskede kirurgiske ændringer af deres kønsorganer.

Foryngelsen af det vulvo-vaginale område er sidste skud på stammen i flere årtiers boom af kosmetiske operationer på kvinder, hvoraf ”ansigtsløftninger” og større bryster har været og stadig er favoritter. Den amerikanske sociolog og feminist Kathy Davis peger i sin bog *Reshaping the Female Body* på, at kvinderne ikke ligger under for ægtemænds eller kæresters krav, men for følelsen af, at deres krop ikke er i overensstemmelse med deres identitet og for ønsket om at kunne forme den, så den passer til deres personlige kropsbillede. Om brystimplantaternes popularitet siger Davis, at bryster udgør den sidste ægte, legitime kvindelighed, der er tilbage:

”In Western culture, breasts are probably the most visible symbol of femininity and, therefore, central to women’s identity and bodily self (...) However much the patriarchy may wish us to, we do not live our breasts only as objects of male desire, but as our own, the sproutings of a special female desire.” (Davis 1995).

Kvinder, som har fået indsat brystimplantater, fortæller, hvor meget bedre deres selvværd og relation til omgivelserne er blevet, og hvordan de igen har fået lyst til at købe nyt tøj, gå ud, vise sig på stranden og date. Her tales ikke om kvinder, som er blevet kendisser på grund grotesk overdimensionerede bryster, men om ganske almindelige kvinder, som bare vil føle sig ”normale”.

”Cosmetic surgery is not about beauty, but about identity. For a woman who feels trapped in a body which does not fit her sense of who she is, cosmetic surgery becomes a way to renegotiate identity through her body” (ibid.)

Paradoksalt nok stemmer det signal, kvinderne ønsker at sende til omverdenen, nøje overens med det billede manden – og bag ham det patriarkalske samfund – har bestemt for dem.

Professor i Media Studies ved Southern University, Californien Anne Balsamo skriver:

“Cosmetic surgery is not simply a discursive site for the “construction of images of women” but is actually a material site at which the physical female body is surgically dissected, stretched, carved, and reconstructed according to cultural and eminently ideological standards of physical appearance (...) the female body is transformed into a surface for the inscription of cultural ideals of Western beauty”. (Balsamo 1996).

Det er ikke ufarligt at få foretaget kosmetiske operationer. Alvorlige komplikationer som nedsat følsomhed, lammelser, nerveskader, vævsnekroser og afstødelse af implantatet på grund af anti-stoffer er ikke usædvanlige og kan i stedet for ny identitet give livslange problemer (ibid. & The EFS and ESSM Syllabus of Clinical Sexology 2013).

Også midaldrende og ældre kvinder føler, at de må leve op til tidens kropsideal.

En 50-årig kvinde skriver til Informations brevkasse:

”Min krop kunne godt trænge til en opstrammer. Brysterne hænger, rynkerne er blevet tydelige, appelsinhud, løs hud osv. Så sagde min datter: Hvorfor får du det ikke bare ordnet? (...) Jeg er fristet af det, men jeg er også lidt forbeholden. Måske hænger det sammen med vore generationers forskellige syn på den slags. Jeg er vokset op med et skønhedsideal, som jeg dybest set mener, er bedre. Jeg synes Line Kessler er forfærdelig at se på – den vej ville jeg aldrig gå. Men en lille opstrammer er fristende. Hvad tænker I? Er det for kikset for en dame på 50? Eller er det fremtiden?” (Information 2015).

Læserbrevet viser, at denne kvinde er usikker på sin kropslige identitet i det senmoderne samfunds krav om den perfekte krop.

Således hviler kvinders, især de enlige, midaldrende og gamle kvinders seksualitet på et årtusindgammelt fakirleje af forbud og nedgørelse, og deres seksualitet skal nu måles med fremtidens utopi om at være evigt unge og attraktive.

Statistisk materiale

I 2013 lavede Ældresagen en undersøgelse af, hvor mange gamle mennesker, der bor i Danmark. Da folkepensionsalderen i 2013 var 65 år, er denne alder undersøgelsens nedre grænse.

Undersøgelsen viser dels, at andelen af 65+ årige er steget med 2,3 % i de sidste 20 år, og at procentdelen af enlige kvinder ligger væsentlig højere end procentdelen af enlige mænd.

Tabel 1. Befolkningens alderssammensætning 1993 - 2013

Alder	Antal				Procentandel			
	1993	2003	2012	2013	1993	2003	2012	2013
I alt	5.180.614	5.383.507	5.580.516	5.602.628	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
0 - 19	1.230.464	1.299.812	1.345.583	1.335.820	23,8%	24,1%	24,1%	23,8%
20 - 64	3.146.815	3.285.344	3.266.849	3.267.007	60,7%	61,0%	58,5%	58,3%
65+	803.335	798.351	968.084	999.801	15,5%	14,8%	17,3%	17,8%
65 - 69	232.442	228.858	339.865	352.035	4,5%	4,3%	6,1%	6,3%
70 - 74	208.694	191.041	230.590	241.994	4,0%	3,5%	4,1%	4,3%
75 - 79	161.938	161.463	167.266	173.089	3,1%	3,0%	3,0%	3,1%
80 - 89	175.287	183.648	190.528	192.051	3,4%	3,4%	3,4%	3,4%
90+	24.974	33.341	39.835	40.632	0,5%	0,6%	0,7%	0,7%

Kilde: www.statistikbanken.dk, BEF5

Tabel 2. Fordeling på enlige og ikke-enlige 1993 til 2013

Status	65+			65 - 79			80+		
	1993	2003	2013	1993	2003	2013	1993	2003	2013
	Personer								
Enlige mænd	102.017	104.556	131.109	69.810	69.959	92.991	32.207	34.597	38.118
Enlige kvinder	300.798	285.135	291.911	183.684	161.115	170.000	117.114	124.020	121.911
Ikke enlige mænd	229.142	232.619	320.843	195.531	194.713	273.675	33.611	37.906	47.168
Ikke enlige kvinder	171.137	175.919	255.938	153.863	155.477	230.452	17.274	20.442	25.486
I alt	803.094	798.229	999.801	602.888	581.264	767.118	200.206	216.965	232.683
Heraf enlige (mænd + kvinder)	402.815	389.691	423.020	253.494	231.074	262.991	149.321	158.617	160.029
Heraf i par (mænd + kvinder)	400.279	408.538	576.781	349.394	350.190	504.127	50.885	58.348	72.654
	Procentfordeling								
Enlige mænd	12,70%	13,10%	13,11%	11,58%	12,04%	12,12%	16,09%	15,95%	16,38%
Enlige kvinder	37,45%	35,72%	29,20%	30,47%	27,72%	22,16%	58,50%	57,16%	52,39%
Ikke enlige mænd	28,53%	29,14%	32,09%	32,43%	33,50%	35,68%	16,79%	17,47%	20,27%
Ikke enlige kvinder	21,31%	22,04%	25,60%	25,52%	26,75%	30,04%	8,63%	9,42%	10,95%
I alt	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Heraf enlige (mænd + kvinder)	50,16%	48,82%	42,31%	42,05%	39,75%	34,28%	74,58%	73,11%	68,78%
Heraf ikke enlige (mænd + kvinder)	49,84%	51,18%	57,69%	57,95%	60,25%	65,72%	25,42%	26,89%	31,22%

Ikke enlig = gift, registreret partnerskab, samlevende eller samboende

Kilde: www.statistikbanken.dk, FAM100N

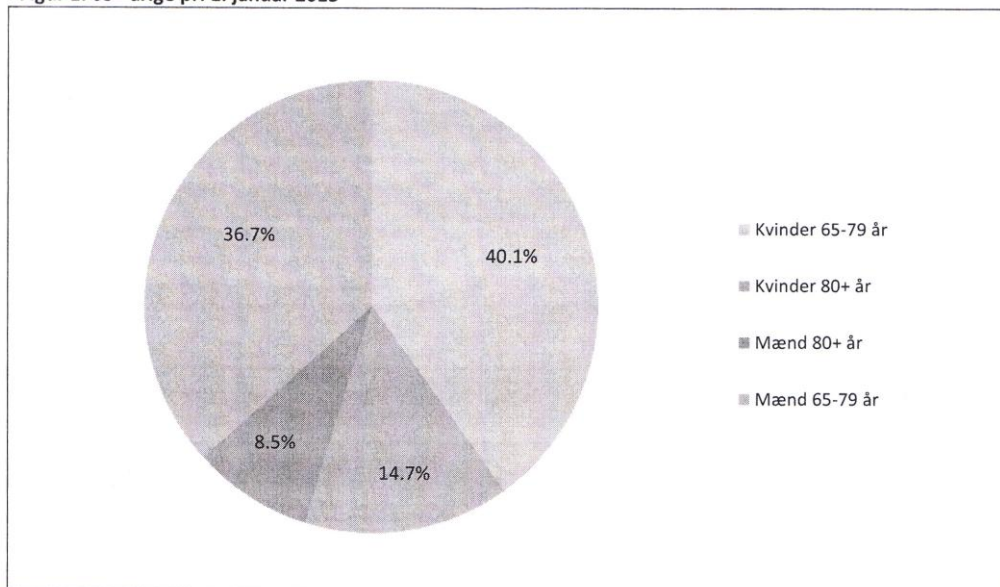
Fig. 2 Ældresagen 2013.

Ligeledes viser undersøgelsen, at der er langt flere enker end enkemænd ²⁰

²⁰ Begge skemaer: www.aeldrsagen.dk/aeldrsagen-mener/dokumentation/Documents2013%20Antal%20aeldre.pdf

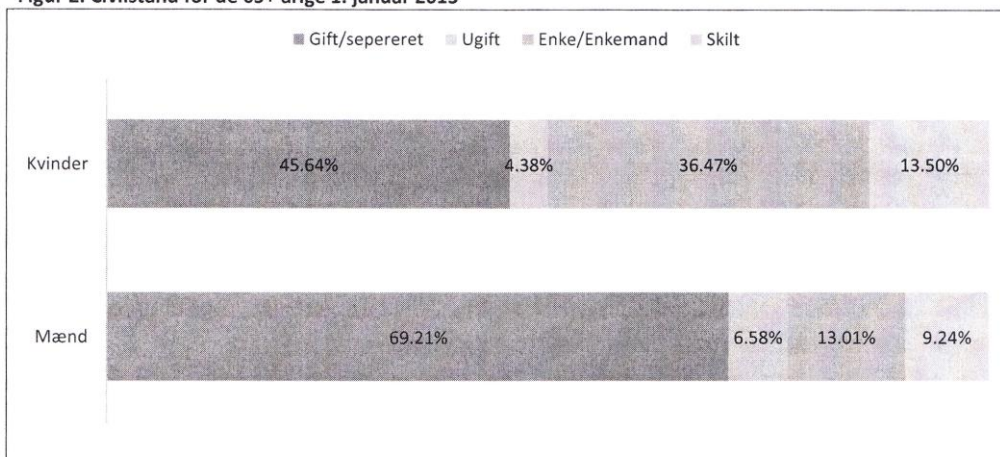
Ældre Sagen juni 2013

Figur 1. 65+ årige pr. 1. januar 2013

Kilde: www.statistikbanken.dk, FAM100N

Figur 2. Civilstand for de 65+ årige 1. januar 2013

Kilde: www.statistikbanken.dk, FOLK1

Giftte og separerede omfatter også registrerede partnere

Fig. 3. Ældresagen 2013.

I følge Danmarks Statistik er der i 2015 47 % enlige kvinder over 60 i forhold til 28 % mænd.

For enlige voksne i 40'erne og 50'erne er det ca. 20 pct., der bor sammen med mindst én anden voksen. Ligesom i de andre aldersgrupper er andelen større for mændene end for kvinderne.

Enlige voksne fordelt efter husstandstype. 1. januar 2015

	Husstandstype				Alle voksne personer	Enliges andel af alle voksne personer pct.
	Husstand med kun én voksen	Husstand med to voksne	Husstand med tre eller flere voksne	I alt		
	antal					
Alle aldre	1178209	166129	240299	1584637	4274623	37
Mænd	506497	92284	144760	743541	2088226	36
Kvinder	671712	73845	95539	841096	2186397	38
Under 30 år	171758	74996	133212	379966	653857	58
Mænd	86860	41399	75324	203583	319998	64
Kvinder	84898	33597	57888	176383	333859	53
30-39-år	142474	23913	43688	210075	678734	31
Mænd	71488	15848	30599	117935	341567	35
Kvinder	70986	8065	13089	92140	337167	27
40-49-år	191010	21096	26357	238463	803208	30
Mænd	93093	13466	18430	124989	404512	31
Kvinder	97917	7630	7927	113474	398696	28
50-59-år	181493	21613	20377	223483	750878	30
Mænd	89783	11527	12401	113711	376915	30
Kvinder	91710	10086	7976	109772	373963	29
60 år og derover	491474	24511	16665	532650	1387946	38
Mænd	165273	10044	8006	183323	645234	28
Kvinder	326201	14467	8659	349327	742712	47

Fig. 4. Data fra Danmarks Statistik.

Den forventede levetid for kvinder er ligeledes i følge Danmarks Statistik 81,2 år mod mænds 77,1.²¹

Allerede i 1993 viste amerikanske statistikker, at ældre kvinder over 65 år var den hurtigst voksende samfundsgruppe, at der på det tidspunkt var fire enlige kvinder for hver enlig mand, og at 70 % af plejehjemsbeboere var kvinder. (Roughan 1993, Bancroft 2009)

Psykiater og ph.d. fra Hamburg universitet Kirsten von Sydow taler ligefrem om ”kvindeoverskud”:

”Frauen haben eine ca. 7 Jahre höhere Lebenserwartung als Männer, insofern besteht in der Gruppe der über 65jährigen eine Unausgewogenheit der Geschlechter. Demographen sprechen von „Frauenüberschuss“ –

²¹ www.dst.dk/da/Statistik/Nyhtml.aspx?cid=19041

doch aus weiblicher Sicht ist es eher ein Männermangel (60-69 Jahre: in etwa ausgleichen; 70-79 Jahre: 3 Frauen: 2 Männer; 80-89 Jahre: 3 Frauen: 1,5 Männer. (...)) (die Meisten Frauen in dieser Altersgruppe sind bereits verwitwet) (...) Insofern ist es für ältere Frauen weniger einfach, einen neuen Partner zu finden (...) (von Sydow 2000)²².

Et dansk pilotprojekt fra 1986 af 70-årige kvinders seksuelle adfærd viste, at 55 % af de adspurgte kvinder var enlige (Lunde Nielsen et al 1986).

Der er frem til 2002 lavet 49 sexologiske befolkningsundersøgelser i Danmark (Eplov 2002), hvoraf den største er den såkaldte Glostrupundersøgelse, der består af flere led og foregår over flere årtier. To andre er relevante. Den ene er ovenfor nævnte pilotprojekt. Den anden er fra 1983, hvor 348 frivillige kvinder mellem 14-77 deltog (Eplov 2002). Jeg har ikke fundet belæg for sexologiske befolkningsundersøgelser efter 2002.

Professor Christian Graugaard udtaler i forbindelse med sin tiltræden til dagbladet Information:

”Vi ved generelt meget lidt om danskernes seksualitet. Sexologien som videnskab har været nedprioriteret, og derfor har vi ikke store sexologiske befolkningsundersøgelser som man har i for eksempel i Sverige (sic) (...) Og i sundhedsvæsenet er sex stort set udraderet. Der er kvinder og mænd, der får fjernet det meste af underlivet, uden at en eneste sundhedsprofessionel nævner ordet ”sex” eller ”parforhold”. Det kan vi sgu da ikke være bekendt!” (Syberg, Information 2012)

FORSKNINGSSPØRGSMÅL

Formålet med denne masterafhandling er at præsentere såvel videnskabelig som dagligdags, folkelig viden om den seksuelle trivsel og mistrivsel hos ældre, enlige kvinder mellem 60 og 80 år. Jeg vil ligeledes se på, hvordan det officielle Danmark beskriver ældre, enlige kvinders seksualitet, og hvilke tilbud til problemløsning der tilbydes. Skønt de fleste søgninger på databaserne har 65 år som nedre grænse for en aldersgruppe, har jeg valgt 60 år som min nedre grænse, da jeg mener, at der vil mangle vigtige oplysninger ved en for høj nedre grænse.

²² ”Kvinder lever ca. 7 år længere end mænd, således er der en ulighed mellem kønnene hos de over 65-årige. Demografer taler om ”kvindeoverskud” – dog set fra kvindernes side drejer det sig snarere om mandemangel. (60-69 år): nogenlunde harmonisk; 70-79 år: 3 kvinder: 2 mænd; 80-89 år: 3 kvinder: 1½ mand).(...) Således er det for ældre kvinder sværere at finde en ny partner end for ældre mænd.” (Min oversættelse)

Min intention er at undersøge følgende:

1. Hvordan opfattes ældre, enlige kvinders seksualitet i det senmoderne samfund; med særligt fokus på danske forhold?
2. Hvilken forskning findes der om ældre, enlige kvinders seksualitet i Danmark.

TEORI OG METODE

Teori

Som teoretisk inspiration benytter jeg den socialkonstruktivistiske teori og diskursanalysen, som jeg mener passer bedst til en undersøgelse, der foregår i det senmoderne samfund.

Socialkonstruktivismen er en teori inden for humaniora, samfundsvidenskab, især sociologi, som slog igennem i slutningen af det 20. århundrede. Den bygger på den postmoderne filosofi, der - helt på linje med de moderne socialfilosoffer - siger, at efter de såkaldte ”store fortællinger”: Religion, historie, nationalitet; ideologier, som før holdt befolkningerne sammen i et fællesskab, har mistet deres betydning, er verden blevet fragmenteret og uoverskuelig²³.

Teorien udsiger, at alt er socialt konstrueret og kulturelt forankret. Hardcore konstruktivister mener endog, at selve virkeligheden er en social konstruktion. Den mere moderate fløj nøjes med at mene, at den fysiske verden eksisterer, men først bliver ”virkelig”, når den værdisættes og sprogliggøres af os. En virkelighed/verden, der ændrer sig, alt efter hvilken situation og historisk og kulturel betydningsammenhæng individet befinder sig.

Diskursanalysen, der tilskrives den franske filosof og idehistoriker Michel Foucault (1926-1984), er et teoretisk redskab, som i kraft af udsagn (diskurser) skal kortlægge og forklare samfundets magtstrukturer²⁴.

”Foucault beskriver udsagn som begivenheder, der på én gang betinges af mønstre for, hvad der meningsfuldt kan siges om et område eller et tidspunkt og samtidig er med til at skabe og genskabe disse mønstre”

(Andersen Nexø & Koch 2011)

²³ Udtrykket ”De store fortællingers død” tilskrives den franske filosof Jean-Francois Lyotard (1924-98), men er blevet brugt over en bred kam af samtidige og senere filosoffer og sociologer og er blevet en af forklaringsmodellerne til Postmodernismen.

²⁴ Med ”magt” mener der hos Foucault ikke vold eller overgreb.

I kraft af vore udsagn (diskurser), vort sprog og ordvalg, altså den måde vi italesætter os selv og verden på, er vi med til at konstruere en virkelighed og magtbalance, en kamp mellem sandheder, der kun holder, indtil nye diskurser igangsætter en ny kamp. Virkeligheden hos Foucault er konstrueret gennem sprog og sprogbrug.

Sandhedsværdien af denne konstruktion er irrelevant for ham. Han undersøger ikke virkeligheden som et objektivt, fysisk fænomen, men kun konstruktionen af den, og de magtkonstellationer, der opstår ud fra diskurserne. (ibid.).

Ikke alle udsigelser er diskurser, og det er ikke ligegyldigt, hvem der taler. Institutioner, pædagoger, politikere, læger og andre instanser har taleretten og sætter dagsordenen. Den der har *Ordet*, har magten. (Heede 2002).

For Foucault er seksualiteten således også et konstrukt, som italesættes af en række hegemonier inden for videnskaberne, biologien, psykologien, sociologien (ibid.).

Et af magtens forhold til seksualiteten beskriver Foucault således:

”Entre pouvoir et sexe il n’établit jamais de rapport que sur le mode négatif : rejet, exclusion, refus, barrage, ou encore occultation ou masque (...) la prise du pouvoir sur le sexe se ferait par le langage ou plutôt par un acte de discours créant, du même qu’il s’articule, un état de droit. Il parle, et c’est la règle » (Foucault 1976)²⁵.

Han mener, at vi lever i en bekendelseskultur, hvor vi konstant skal blotte os og krænge vores seksualliv ud, både i en behandlersituation (psykoterapi/psykoanalyse) og offentligt (f. eks. tv, internet²⁶, ugeblade), og han sammenligner dette med den katolske kirkes konfessionspligt. *Ars erotica* (oplevelsen) er blevet til *Scientia sexualis* (bekendelsen).

”La *scientia sexualis* (...) garde paradoxalement pour noyau le rite singulier de la confession obligatoire et exhaustive, qui fut dans l’Occident chrétien la première technique pour produire la vérité du sexe » (ibid.)²⁷

²⁵ Mellem magt og køn (seksualitet) er der kun etableret en negativ forbindelse: afvisning, udelukkelse, forkastelse, blokering eller mørklægning eller maskering (...) magtens greb om kønnet (seksualiteten) genereres gennem sprogbruget eller snarere ved en diskurs, som i det øjeblik den udsiges, bliver lov. Den taler, den er lov”. (Min oversættelse)

²⁶ Internettets udbredelse og brug som socialt medie er opstået efter Foucaults død, men hører ind under bekendelsesmedierne.

²⁷ *Scientia sexualis* bevarer paradoksalt nok som kerne den obligatoriske og udtømmende konfessions særlige ritual, som i det kristne Vesteuropa var en første måde at frembringe sandheden om kønnet (seksualiteten)”(Min oversættelse)

Seksualiteten er således ifølge Foucault en historisk installation, fuld af hemmelighedskræmmeri, som magten /eksperterne italesætter for at holde individet på plads. (Heede (2002).

Metode

Min metode er et litterært studium, baseret på diskursanalytiske begreber. Da sexologi er et tværfagligt og tværnationalt fag, som både inkluderer biologi, psykologi, sociologi, kultur- og mentalitetshistorie, historie, etnologi, populærkultur og samtlige kunstarter, har jeg inddraget en del af disse discipliner i afhandlingen. Der er således benyttet stof fra populære medier som ugeblade, aviser, film og internet. Litteraturstudiet baserer sig på nyere udenlandsk og dansk forskning om emnet, fundet på diverse databaser.

Overvejelser over metoden.

Da jeg har ønsket at inddrage historiske og kulturhistoriske aspekter, har jeg fundet den litterære metode mest velegnet. Den har selvfølgelig den ulempe, at jeg ikke har kunnet medinddrage eventuelle udsagn fra nulevende ældre, enlige kvinder, hvilket efter min mening gør, at afhandlingen mister et vigtigt aspekt.

Skønt hverken den socialkonstruktivistiske eller den diskursanalytiske teori er entydige (Bredsdorff 2002, Bech 2009), mener jeg alligevel, at disse teorier er bedst egnede til afhandlingens indhold og problemformulering. Hvad kildematerialet angår, må peer-reviewed artikler anses for at være troværdige, mens kilder som internet, ugeblade og aviser, samt interesseorganisationers udtalelser må tages med forbehold. Det samme må mine udlægninger af spille- og dokumentarfilm. Endvidere vil jeg mene, at afhandlingen bør følges op af en kvalitativ undersøgelse.

Litteratursøgninger.

Jeg har søgt på følgende databaser: Bibliotek.dk, Primo.aau.dk, PubMed, Psychinfo og på Google scholar, hvilket jeg måtte opgive, da søgebasen ikke respekterede anførselstegn omkring sammenhængende ord og derfor sendte alt for mange hits. Rene Googlesøgninger gav 3 relevante

Andreas Nemo Østergaard Walgreen. Studienummer: 2013 1867

resultater med søgeordene: "Seksualitet hos ældre kvinder" og "seksuelle problemer i overgangsalderen".

Søgeord på databaser: Age AND sexuality

Filtre: Humans, female, aged 65+.

Jeg har i den første søgning medtaget artikler fra 1990 og frem.

Ny søgning med ekstra filter: Published in the last 10 years.

I mine søgeresultater har jeg, så vidt det var muligt, søgt forskning på andre af mig forståelige sprog ud over engelsk (fransk og tysk). Resultatet med tidsbegrænsningsfilter var magert, men gav enkelte hits.

De øvrige videnskabelige artikler, jeg har benyttet, har jeg fundet via kædesøgning fra bøgernes og artiklernes litteraturlister.

Jeg har med de benyttede søgeord og sprogfiltret: "Danish" fundet ganske sparsom relevant dansk forskning om ældre danske kvinders seksualitet.

Inden for de sidste 10 år: 0 hits.

Uden tidsbegrænsningsfilter: 4 hits, hvoraf 1 var relevant.

På Bibliotek.dk og Primo.aau.dk har jeg søgt på dansk med forskellige kombinationer af søgeordene: "Ældre", "ældre kvinder", "seksualitet", "menopause", "aldring", "postmodernisme" "senmodernisme". Det gav i alt 3 relevante hits. De øvrige drejede sig enten om kvinder fra andre kulturer, parforhold eller var boganmeldelser.

Jeg har i den samlede søgning kun fundet én artikel, som specifikt omhandler ældre, enlige kvinder over 60 år. Den er fra 1973 og gennemgår den del af Kinseys rapporten (*Sexual behavior in the Human Female* 1953), der undersøger ældre, ugifte kvinders seksualitet. Den kan desværre ikke bruges, da alderen for de omtalte kvinder er 50-60, og de i øvrigt er født i 1890-99 og således for gamle til at indgå i dette projekt. Som forfatteren skriver: "true museum pieces" (Christenson & Johnson 1973)

Søgninger på dansk eller "Danish" på PubMed gav 4 relevante hits, hvoraf 2 var de samme på begge søgninger. Der var ingen specifikke hits om enlige, ældre kvinders seksualitet. Heller ikke på PsychInfo.

På grund af denne vanskelighed ved at finde relevant stof, har jeg måttet trække oplysninger om de enlige kvinder ud af den litteratur, jeg i øvrigt har fundet om ældre kvinders seksualitet i almindelighed.

RESULTATER

« Longtemps nous aurions supporté, et nous subissons aujourd'hui encore, un régime victorien. L'impériale bègueule figurerait au blason de notre sexualité, retenue, muette, hypocrite »²⁸

Inden jeg præsenterer den litteratur, jeg har fundet, vil jeg lige se på, hvad det er for kvinder, det drejer sig om.

Disse 60-80-årige er den første generation af kvinder, som har deres fulde sociale frihed. De har haft mulighed for at uddanne sig og skabe en karriere, så de er uafhængige af en eventuel mands indtægter eller senere af underhold fra børnene. De har selv kunnet bestemme, om de ville have børn. De har haft mulighed for at få efterløn, så de fuldt ud disponerer over deres tid. De nyder en stor seksuel frihed, og hvis de er trætte af deres generations opvarningskrævende mænd, kan de blive "sugermammas" eller rejse efter uforpligtende sex. De er også den første generation, der kan nyde godt af den kosmetiske kirurgis velsignelser uden at skulle skjule det. (Roughan 1993, Eplow 2002, Thorpe et al. 2015).

Forskningen i ældre, enlige kvinders seksualitet

Lyst

Indtil sidst i det 20. århundrede blev gamle i vestlige kulturer anset for at være aseksuelle. Havde de seksuelle lyster eller aktiviteter blev de enten latterliggjorte eller skammet ud (Køster & Garde 1991, v. Sydow 2000, Eplow 2002, Møhl 2007, Bancroft 2009). Seksuelt aktive ældre kvinder blev betragtet som unormale eller syge. Det var også sjældent, at den tids kvinder vidste ret meget om deres egen og deres partners anatomi eller om seksualitet i det hele taget. Disse ældre kvinder risikerede, når de var - eller blev - enlige, at blive udelukket fra retten til både kærlighed og sex, og da lægerne ikke var uddannede (eller havde lyst?) til at tage spørgsmål om seksualitet op, havde de ingen at tale med om det. (Roughan et al. 1993).

Der er blevet skrevet en del litteratur om ældre menneskers seksualitet efter Kinsey-rapporternes udgivelse i 1948 og 1953 og Masters og Johnsons bog om seksualitet fra 1982, men først i

²⁸ "Vi har længe fundet os i, og vi finder os stadig i dag i, et viktoriansk regimente. Den kejserlige snerpe vil stadig optræde på vor seksualitets våbenskjold, omklamrende, stum, hyklerisk". Michel Foucault: *Histoire de la sexualité*. Indledning til 1. bind. (Min oversættelse).

1990'erne og frem begynder interessen at stige for alvor, hvis man skal tro antallet af hits på databaserne. I så godt som al den af mig læste litteratur beklages det dog, at ældres seksualitet er et underbelyst emne. (Lunde Nielsen et al.1986, Fooken 1994, Roughan 1993, v. Sydow 2000, Beckman et. al. 2001, Køster & Garde 2002, Kaiser 2003, Eplov 2002, Bancroft 2009, Marshall 2011, Hinchliff & Gott 2011).

I 1999 lavede American Association for Retired Persons en undersøgelse af ældres seksuelle aktiviteter. I gruppen 60-74 år (205 mænd, 253 kvinder) fandt 48 % af kvinderne seksualitet vigtig eller meget vigtig for deres livskvalitet, men undersøgelsen viste også, at kvinder uden partnere (47 %) tænkte mindre på sex end kvinder med partnere.

En ny undersøgelse i 2004 viste næsten uændret mønster, bortset fra en større social accept af seksualitet hos enlige gamle. (Bancroft 2009).

TABLE 7.3 Frequency of sexual activities by age group (years) in men and women (AARP; NFO 1999)

	Men			Women		
	45-59	60-74	75+	45-59	60-74	75+
SEXUAL TOUCHING WITH PARTNER						
Once a week or more	68.9	61.2	45.2	61.4	36.6	14.9
Not at all	12.4	21.9	35.6	22.4	51.4	78.4
SEXUAL INTERCOURSE						
Once a week or more	54.8	30.9	19.1	49.6	24.2	6.6
Not at all	17.0	31.3	51.4	27.0	53.7	83.8
SELF STIMULATION (MASTURBATION)						
Once a week or more	33.5	14.2	5.2	4.5	2.0	0.6
Not at all	35.8	64.5	73.5	67.5	80.0	90.4

Fig. 5. Bancroft 2009.

En californisk undersøgelse, som løb over 40 år, og hvor 800 kvinder deltog. Den viste, at 50 % af kvinderne over 80 år fik orgasme næsten hver gang ved samvær eller ved onani; at 49,8 % havde været seksuelt aktive inden for den seneste måned, og at 66 % af de aktive var tilfredse med deres

sexliv. Hver 3. deltager havde ringe eller slet ingen sexlyst, og halvdelen var tilfredse med det. (Trompeter et al. 2012).

Nils Beckman et al. fra Göteborg universitet undersøgte fra 1971-2001 en gruppe 70-årige ældre mænd og kvinder, født henholdsvis 1901, 1906, 1922 og 1930. Undersøgelsen viste en stigning i samlejer; for enlige kvinder steg de i perioden fra 0,8 % til 12 %. Den viste også en stigning af tilfredshed med seksualitet i det hele taget og færre komplikationer. (Beckman et al. 2014)

Kirsten von Sydow peger på, at ældre kvinders seksualitet i høj grad afhænger af kropslige, sociale og biografiske forhold, og at der hos kvinder - i modsætning til hos mænd - ikke er en specifik sammenhæng mellem sundhed (sygdomsfrihed) og seksualitet, og at mangel på ømhed og kontakt langt overskygger de fysiologisk betingede seksuelle problemer, ældre kvinder kan lide af.

Tabelle 1. Sexuelle Aktivität älterer Frauen (aktives Vorkommen).

	Frauen
<i>Geschlechtsverkehr</i> (bei Menschen mit PartnerIn)	
50-59 Jahre	74-88%
60-69 Jahre	42-76%
70-79 Jahre	31-65%
80+ Jahre	0-10%
<i>Zärtlichkeit</i> (bei Menschen mit PartnerIn)	
50-79 Jahre	?
80+ Jahre	77%
<i>Selbstbefriedigung</i>	
50-59 Jahre	37%
60-69 Jahre	33-37%
70-79 Jahre	29-33%
80+ Jahre	8-40%
<i>Lesbische Aktivitäten</i>	
50-55 Jahre	8%

Quellen: Bachmann & Leiblum (3), Brähler & Unge (6), Brecher et al. (7), Bretschneider & McCoy (8), Cogen & Steinman (9), Persson (29), Skoog (42), Sydow (44, 45), Tümmers (54), Verwoerd et al. (55).

Tabelle 2. Sexuelles Interesse älterer Frauen.

	Frauen
<i>Sexuelles Interesse: vorhanden</i>	
50-59 Jahre	89%
60-69 Jahre	19-67%
70-79 Jahre	19-67%
80+ Jahre	15%
<i> Erotische Träume: vorhanden</i>	
50-59 Jahre	67%
60-69 Jahre	68%
70-79 Jahre	74%
80+ Jahre	33%
<i> Erotische Phantasien: vorhanden</i>	
50-59 Jahre	64%
60-69 Jahre	54%
70-79 Jahre	51%
80+ Jahre	9%

Quellen: Brecher et al. (7), Heuft et al. (16), Skoog (42), Sydow (44).

Fig. 6. Tabel fra K. v. Sydow 2000

Eplow taler om, hvad hun kalder *hudsult* i.e. berøring, ”kram” og ikke-seksuel kropslig kontakt, som mange ældre, især enlige, aldrig får. (Eplow 2002).

Behovet for andet end samleje bekræftes i en kvalitativ undersøgelse fra 2002 af en gruppe 60-årige kvinder, hvor kvinderne beskriver en god seksuel oplevelse således:

”- En god middag, et glas vin, mærke lyst, se hinanden i øjnene. Kælen og samleje.

- Sammen med manden og det lykkes.

Andreas Nemo Østergaard Walgreen. Studienummer: 2013 1867

- Nøgen ude på græsplænen
 - Føler en sammensmeltning, føler en samhørighed.
 - Glade for hinanden, godt samvær inden, grinede sammen.
 - Gnister i luften før, begge lyst i nogen tid. Fred, ro og tid. Klassisk musik. En øl bagefter, hygge bagefter.
- (Epløv & Køster & Garde 2002)

Den australske psykiater Penelope Roughan et al. påpeger, at det fald i interesse for og udøvelse af sex, (i betydningen: Samleje) som især ses hos enlige, ældre kvinder, og som er blevet tillagt alderssymptomer, snarere skyldes mangel på en passende partner. Kvinderne vælger at dyrke sex på anden vis.

”Masturbation is a common occurrence in older women and is practiced by approximately half the healthy women over age 60. The use of vibrators also is increasing” . (Roughan 1993).

Hun påpeger også, at regelmæssig udøvelse af sex reducerer postmenopausal dyspareuni efter devisen: *”Use it or lose it”*, og at en positiv oplevelse af sex i ungdommen virker befordrende på sexlivet i alderdommen (ibid.).

John Bancroft skriver, at undersøgelser har vist, at kvinders seksualitet ikke ændrer sig væsentligt efter menopausen, og at eventuel nedgang i seksuel lyst ofte skyldes, at kvinderne ingen partner har; ligeledes at ældre kvinder, i modsætning til mænd, ikke er så bekymrede over manglende lyst. Han påpeger i sin konklusion også, at kvinders lyst eller ulyst skyldes andre faktorer end mænds, og at der mangler forskning på dette punkt.

”The physiological impact of the menopause is an important factor. But there are many other factors (...) which appear to be important. These include physical health and depression (...) but also relationship factors, especially lack of relationship, sexual function of the partner and socio-cultural factors relating to the role of women and women’s sexuality. This more variable picture than in men reflects the greater variability of women’s sexuality across the life span. However, to explain this we can, as yet, only speculate” (Bancroft 2009)

Professor Barbara Marshall fra Trent University i Canada undrer sig over, at de undersøgelser, der er lavet om ældres seksualitet ikke bliver brugt i sundhedskampagner eller i de offentlige medier, men udelukkende i sygdomsregi eller i medicinalindustrien

Andreas Nemo Østergaard Walgreen. Studienummer: 2013 1867

(...) the convergence of sexual medicine and antiaging industries has constructed ageing populations as "a massive and growing market for drugs and devices to treat sexual problems" (Marshall 2011).

Endokrinologen Fran Kaiser fra Texas University anser det for en fejl, at forskningen i ældre kvinders seksualitet overvejende har lagt vægt på gennemførte samlejer.

"Few studies have examined issues, such as masturbation or lesbian activity in the aging woman, and it remains a viable, yet unstudied, sexual option for some. Fewer data evaluate any other components of sexual function." (Kaiser 2003)

Hun undrer sig også over, at de praktiserende læger ikke taler om seksuelle problemer med deres ældre patienter.

Dr. Sharron Hinchliff & professor Merryn Gott påpeger, at ældre mennesker sjældent søger hjælp til seksuelle problemer, fordi de ikke bliver taget alvorligt (Hinchliff & Gott 2011), og psykiater Inge Lunde Nielsen et al. skriver ligeledes i undersøgelsen af 70-årige kvinders seksuelle adfærd, at der mangler rådgivning ved seksuelle problemer for denne gruppe:

"Det er vigtig at fremhæve, at kvinderne fandt, at en sådan rådgivning og behandling ikke var tilgængelig, og at de hyppigst ønskede, at en sådan rådgivning/behandling skulle foregå hos egen læge (...) Det fremhæves, at den ønskede rådgivning og behandling ikke i øjeblikket kan gives hos egen læge i tilstrækkeligt omfang" (Lunde Nielsen et al. 1986).

I 2002 lavede Eplov, Køster og Garde en stikprøveundersøgelse af sexlivet hos 122 kvinder over 60 år. 50 % følte seksuel lyst månedligt eller oftere. 85 % havde fast partner. 25 % fik sjældent eller aldrig orgasme.

Eplov opsummerer i sin ph.d.-afhandling ud fra en tværvideenskabelig vinkel (psykologisk/biologisk/sociologisk):

"Vi ved (...), at ændringer som tab af partner har betydning, og at ældre menneskers hyppigere sygdomme, kroniske skavanker og brug af medicin har betydning. Ydermere viser sociologiske og antropologiske studier, at samfundets indstilling til den ældres seksualitet har betydning. Endelig er der teorien om, at vi lever seksuelle generationer, og at de ældres seksualitet skal ses i lyset af de normer samfundet havde, da de var unge." (Eplov 2002)

Flere forfattere nævner begrebet: ”*Widower’s syndrome*” som årsag til manglende sexlyst både hos mænd og kvinder (Masters & Johnson 1990, Eplov 2002 og 2009, Broe 2014, Thorpe 2015).

Udtrykket stammer fra psykologien og beskriver en situation, hvor tab af ægtefælle først forårsager manglende sexlyst, og siden kan udvikle sig til rejsningsbesvær (hos kvinden manglende lubrikation af skeden), hvis et nyt parforhold skal indledes.

Den nødvendige medicin

En artikel fra 2013 af den engelske professor K. Wylie et al. gennemgår den negative indflydelse på seksuallivet ved medicinsk behandling af lidelser som diabetes II, gigt, hjerte-karsygdomme og depression, som er almindelige, ikke mindst hos den ældre befolkning, i det moderne samfund (Wylie & Wood & McManus 2013).

I modsætning til Viagra, hormoncremer og lignende præparater, hvis benyttelse i sidste instans er frivillig, er mange ældre mennesker, som lider af en eller flere af de ovenfor nævnte sygdomme, nødsaget til at tage medicin, som kan påvirke deres seksualitet i negativ retning.

Bivirkningerne kan forekomme i næsten alle medicingrupper.²⁹

Skønt der altid ligger en oplysende indlægsseddel i medicinæskerne, står seksuelle problemer som regel nederst. Det er ikke givet, at patienten læser sedlen, og den praktiserende læge undlader ofte at oplyse om denne bivirkning, skønt han/hun er forpligtiget til det (Graugaard, Møhl & Hertoft 2006):

”I et nyere dansk studie blandt praktiserende læger blev respondenterne spurgt, om de ville informere om risikoen for seksuelle bivirkninger i forbindelse med ordination af et SSRI-præparat til en 55-årig depressiv mand. Resultatet var tankevækkende: 16 % ville altid gøre det, 40 % ville ofte, mens 43 % sjældent eller aldrig ville give denne type information. Heraf angav en tredjedel, at informationen ville skabe unødigt ængstelse, mens en anden tredjedel mente, at der var tale om en sjælden og derfor irrelevant bivirkning. Hver tiende frygtede, at patienten ville afslå behandlingen, hvis oplysningerne forelå” (ibid.).

Almindelige bivirkninger hos kvinder ved indtag af medicin fra de i fodnoten anførte grupper kan være: Ændret udseende, ændret kropslugt, overfølsomhed, smerte i huden, træthed og kvalme, som

²⁹ Blodtrykssænkende midler, lipidsænkende midler, diuretika, digitalis, diabetesmedicin, blodfortyndende medicin, syrehæmmere, antihistaminer smertestillende medicin, antiinflammatorisk medicin, antidepressiver, sovemedicin, angstdæmpende medicin, antipsykotiske midler, antiepileptika, antiparkinsonisme, midler mod demens, cytostatika, antivirale midler, midler mod svamp, kvindelige og mandlige hormoner (Lundberg 2006)

alle kan påvirke seksualiteten. Rent seksuelle bivirkninger kan være: Nedsat (eller øget) sexlyst, tørre slimhinder og manglende elasticitet i skeden med samlejesmerter til følge, orgasmeforstyrrelser, klitoris-priapisme. (Lundberg 2006).

Medicinindtag risikerer derfor at forværre de postmenopausale fysiologiske gener. Muligt indtag af medicin er nødvendig at inddrage i undersøgelsen af ældre kvinders seksualitet.

”The looking-glass body”

Kvindens krop har været – og er stadig - et offentligt anliggende.

”Women’s bodies are under constant surveillance in contemporary culture” (Montemurro & Gillen 2013).

Da kvinders legemlige skønhed som regel forbindes med ungdom, føler mange ældre kvinder et socialt pres om at være attraktive, hvilket påvirker deres seksualitet.

Professor i sociologi Beth Montemurro og professor i psykologi Meghan Gillen, som har lavet en kvalitativ undersøgelse af kvinders kropsopfattelse, opererer med begrebet *Sexual Body Image* (SBI) og refererer til C. H. Cooleys udtryk *The Looking-glass-body*³⁰, som betyder, at en person ikke kun ser sig selv og sin krop i spejlet, men også ser, hvordan andre opfatter denne krop. Hvor mænd både lægger vægt på udseende og seksuel formåen (rejsning), lægger kvinder fortrinsvis vægt på udseende og søger at konstruere dette efter de sociale krav (ibid.).

Kvinder, også ældre, kommunikerer tiltrækningskraft gennem deres udseende, og føler de sig ikke attraktive, mister de lysten til sex.

“Dissatisfaction with body image is widespread and increasing, influenced by social and cultural ideas of attractiveness that are sometimes impossible to achieve (..) Regardless of how body image is influenced, it will relate to sexuality and contentment with sexual features” (The EFS and ESSM Syllabus 2013).

En australsk undersøgelse fra 2015 af 75 - 95-årige kvinders kropsbillede viser, at alderdommen ikke kun kan betyde tab af seksuel tiltrækningskraft, men også af identitet, og at ældre kvinder kan blive socialt usynlige (Thorpe et al. 2015).

³⁰ Cooley, Charles.Horton, amerikansk sociolog (1864 – 1929). Begrebet stammer fra hans bog: *Human nature and the social order*. 1902.

I den vestlige kultur er en tiltrækkende krop en tynd krop (Montemurro & Gillen 2013). Dette understreges af de modeller, der optræder i reklamer og ugeblade, og som mange kvinder sammenligner sig selv med. Fedme, hængemave, rynker, ”vinkeflæsk” og andre ændringer i den aldrende krop trækker voldsomt ned og gør kvinderne usikre på, om de stadig kan være tiltrækkende. I Montemurro og Gillens kvalitative undersøgelse udtaler nogle af de adspurgte kvinder over 60 følgende:

”When you get into your 60s’ there is the component of I’m not an attractive woman anymore. I’m aging (...)” (ibid.)

“I think when I’ve gained weight I haven’t felt as sexual or haven’t enjoyed sex as much because I’ve been in my head thinking about how I might look to a partner (...)” (ibid.).

”(...) When I look at myself too closely and I scare the shit out of myself, I go, “Oh, you know, you may just want to give it up”” (ibid.).

Disse kvinder oplever deres krop gennem samfundets og den seksuelle partners øjne og føler skam, hvis de ikke lever op til det herskende kulturelle kropsideal. Mange ældre kvinder, som kan være stolte over deres påklædte (altså camouflerede krop), kan være lige så negative omkring deres nøgne krop. Især kvinder, der sammenligner sig med den gældende kropsnorm (ibid.).

The looking-glass-body er således et socialt konstrukt, som - for igen at inddrage det patriarkalske element - er beregnet på at tiltrække mænd.

“A striking feature of our findings was that many women struggled to associate the image of older bodies with sexual desirability. This seems to indicate a lack of broader cultural reference points for ageing and sexuality, particularly for women” (ibid.).

Skønt mange ældre kvinder, især med en mangeårig, fast partner, affinder sig med deres kropsændringer og er mindre tilbøjelige til at ligge under for det kulturelle pres, er situationen anderledes for enlige. Ifølge begge undersøgelser har gruppen af ældre, enlige kvinder, som ønsker en partner, sværest ved at affinde sig med kroppens aldring. For hvert nyt forhold skal de tage

kroppen op til revurdering i uvished om, hvordan den vil blive set på af partneren. Mange opgiver at leve op til den kulturelle fordring og anser deres seksuelle liv for at være slut (ibid.).

Det officielle Danmark – omtale og tilbud

Lad det være sagt med det samme: Der er hverken omtale af eller specifikke tilbud til enlige, ældre kvinder med henblik på seksuel trivsel i det officielle Danmark.

Der er i det hele taget meget lidt oplysning omkring seksualitet og ældre.

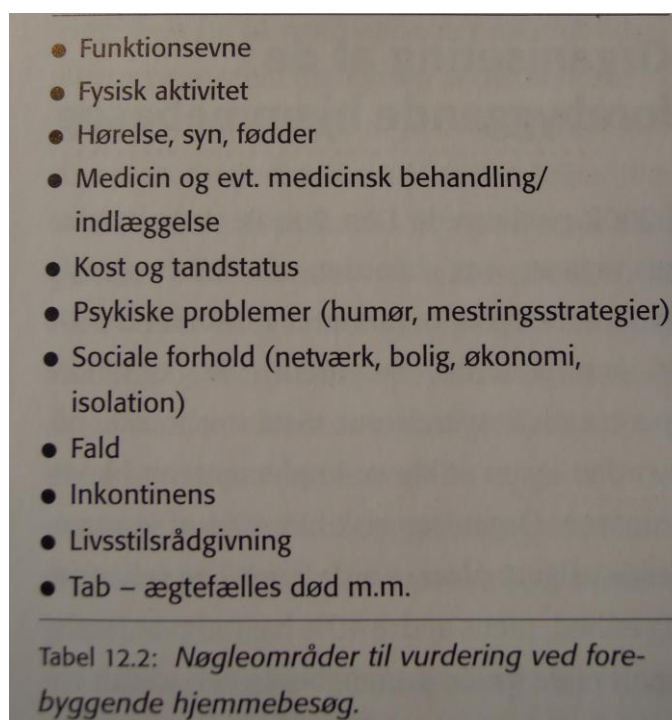
Ved et besøg på to lægecentre³¹ fandt jeg blandt venteværelsernes mange brochurer, kun én, hvor seksualitet var nævnt. Den hedder: ”*Diabetes – kun for mænd*” og er sponsoreret af to medicinalfirmaer. Den handler om rejsningsbesvær. Den hjemmeside, som er anført på brochuren (www.elsk-igen.dk) er ikke i brug.

Omtale af ældres seksualliv i det kommunale regi *Sund by netværket for seksuel sundhed* fylder knap ½ side og opfordrer til bedre vejledning, mere privatliv og handleplaner på plejehjem samt opkvalificering af sundhedspersonale. Der er ikke yderlige råd, forslag eller henvisninger (Sund By Netværket 2010).

Sundhedsstyrelsens forebyggelsespakke *Seksuel sundhed* omtaler ældre ét sted, nemlig i forbindelse med ordningen: *Forebyggende hjemmebesøg hos ældre over 75 år*. Her skal blandt andet spørges ind til borgerens sexliv. (Sundhedsstyrelsen 2012). I den af Sundhedsstyrelsen udsendte brochure om de forebyggende hjemmebesøg står der intet om sexlivet.

Læge og redaktør Mikkel Vass opregner i bogen *Gerontologi nøgleområderne* for de forebyggende hjemmebesøg, og seksualitet bliver ikke nævnt med et ord.

³¹ Lægecentre ligger på Bornholm, som, da det hører til Udkantsdanmark, har en meget stor ældrebefolkning.

- Funktionsevne
- Fysisk aktivitet
- Hørelse, syn, fødder
- Medicin og evt. medicinsk behandling/ indlæggelse
- Kost og tandstatus
- Psykiske problemer (humør, mestringsstrategier)
- Sociale forhold (netværk, bolig, økonomi, isolation)
- Fald
- Inkontinens
- Livsstilsrådgivning
- Tab – ægtefælles død m.m.

Tabel 12.2: Nøgleområder til vurdering ved forebyggende hjemmebesøg.

Fig. 7. Vass, Gerontologi 2007

Anderledes ser det ud med ÆldreForums publikation ”Ældres seksualitet og kærlighedsliv”. Her gennemgås i gode, professionelle artikler de gængse myter om ældres aseksualitet, følgevirkningerne af medicinindtag, kropsbillede, privatliv på plejehjem, løsningsmodeller til seksuelle dysfunktioner med eksempler, og der gives gode råd samt referencer til rådgivning og yderligere læsning. Pjecen slutes af med WHO’s definition på seksualitet og § 81 i lov om social service (ÆldreForum 2010)³²

Græsrodsorganisationen Sex & Samfund opfordrer direkte til at bryde tabuet omkring ældres seksualitet og har netop (april 2015) udgivet en folder: ”Huske seksualiteten! Seksuel sundhed og trivsel for ældre borgere med kroniske sygdomme”, som ikke er nået ud i lægecentrenes venteværelser endnu, og organisationen tilbyder kurser til sundhedspersonale og hjemmehjælpere om seksualitetens vigtighed og betydning for de ældres sundhed og trivsel (Sex & Samfund 2015)³³.

³² ÆldreForum er et statsligt råd under ministeriet for børn, ligestilling, integration og sociale forhold. Dets opgave er at vurdere ældres vilkår.

³³ Sex & Samfund er en privat, seksualpolitisk medlemsorganisation. Se www.sexogsamfund.dk

En rapport fra Vidensråd for Forebyggelse³⁴ gennemgår seksualitetens positive og negative faktorer, bivirkninger ved medicinindtag, risikofaktorer i KRAM-regi og understreger, hvor vigtigt et godt seksualliv er i alle aldre, og hvor vigtigt det er, at seksualitet inkorporeres i folkeoplysnings – og forebyggelseskampagner. Rapporten har en fyldig litteraturhenvielse og gode anbefalinger til bedre udbredelse af øget viden om seksualitetens betydning for almenvellet, også for den ældre befolkning.

Ifølge ovenstående er de private organisationer mere åbne omkring ældres seksualliv end de statslige.

Det ser ikke meget bedre ud i den danske sundhedssektor. Professor Christian Graugaard taler om ”en tankevækkende berøringsangst” i det danske sygehusvæsen (Graugaard 2013). Formand for Sex & Samfund Bjarke Oxlund udtrykker også bekymring for den berøringsangst, der findes på hospitaler, plejehjem og ældrecentre, hvad angår spørgsmål om seksualitet. Han tvivler ligeledes på, at der er politisk vilje til at finansiere forskning i ældres seksualitet (Frederiksen 2013).

Bekymringen bakkes op af overlæge på Rigshospitalets sexologiske klinik Ellids Kristensen, som udtaler, at mangel på seksualitet og fysisk kontakt hos plejehjemsbeboere kan føre til ensomhed og depression (ibid.). Demenskoordinator i Svendborg kommune, Karoline Raundahl, konkluderer: ”Vi har en politik for alting, men vi har ingen seksualpolitik” (ibid.).

Hvordan stiller den danske folkekirke, som ikke har tradition for skrifte, sig til at skulle tale med menighedens medlemmer om deres seksualitet uden at gå i tidligere tiders bods- og bedringsspor? Kristeligt Dagblad har spurgt tre præster (to kvindelige og en mandlig) om deres holdning. De to kvindelige præster har begge uddannet sig til henholdsvis sexolog og sexologisk rådgiver. De understreger vigtigheden af dialogen mellem præst og menighedsmedlem om det seksuelle og mener sagtens, det kan forenes med præstegerningen. Sognepræst, Poul Joachim Stender, som har skrevet den kontroversielle bog: *Med Gud i sengen* (2010) deler sine kvindelige kollegers synspunkt og opfordrer til skilsmisse, hvis den ægteskabelige pligt ikke opfyldes.

³⁴ Vidensråd for Forebyggelse er et uafhængigt råd, etableret i samarbejde med Trygfonden og Lægeforeningen. Det arbejder for sundhedsfremme og forebyggelse af sygdom i befolkningen.

DISKUSSION OG KONKLUSION

Raskhedsfaktoren og “The second language of sex”

“The fact that Kinsey was able to report that one third of women educated in this prewar era and now over 60 enjoyed their sexual experience seems a surprising triumph of the robustness of biology over the limitations of social environment”. (Roughan 1993)³⁵.

I slutningen af 1980’erne udviklede den israelske professor Aaron Antonovsky teorien om *salutogenese* (det raskhedsskabende). Han mente, at forskningen og behandlersystemet ensidigt fokuserede på det patologiske og sygeliggørende, hvor man efter hans mening snarere burde se på raskhedsfaktorerne. Han mener også, at stress ikke entydigt er en negativ faktor, men i visse tilfælde kan være en *modstandsressource*. (Antonovsky 2000) Med et lidt poppet udtryk skal man ”tænke positivt”. Han skriver ikke direkte om seksualitet, men den ligger immanent i teorien.

Den danske sexologiske, ikke-biomedicinske forskning understreger, som vist i ovenstående, ligeledes raskhedsfaktoren i et godt seksualliv, også hos ældre mennesker (Lunde Nielsen et al 1986, Epløv 2002, Møhl 2007, Oxlund 2010, Graugaard 2012, Frederiksen 2013). De står ikke helt

³⁵ Der henvises til A. Kinseys, Pomeroy og Martins bog: *Sexual Behavior in the Human Female*, 1953.

alene. Der viser sig en begyndende konsensus i den internationale forskning omkring seksuallivets positive betydning både for livskvaliteten og i forbindelse med sygdom (Bachmann & Leiblum 1991, Fooken 1993, Kaiser 2003, Hinchliff & Gott 2011, Anderson 2013, Montemurro & Gillen 2014, Thorpe 2014).

Researchkonsulent ved Guttmacher instituttet i New York, Ragnar Anderson skriver med reference til flere undersøgelser, at regelmæssig sex i en høj alder er forbundet med større livskvalitet og kan beskytte mod sygdom, blandt andet diabetes, hjerte- karsygdomme, stress, depression og angst (Anderson 2013). Hun konkluderer:

”The evidence described in this review illuminates how positive aspects and experiences of sexuality are intertwined with a range of health outcomes”. (ibid).

Professor emerita Beverly Whipple et al. har i samarbejde med Society for the Scientific Study of Sexuality (USA) undersøgt, hvorledes seksualiteten indvirker på helbred og livskvalitet.

Undersøgelsen viser, at god sex i ungdommen kan have en livsforlængende effekt både hos mænd og kvinder. Undersøgelsen viser også i lighed med Andersons, at sex kan nedsætte risiko for hjerteinfarkt og hos kvinder have positiv effekt på brystcancer, søvnløshed, menopauseproblemer, migræne, stress og lavt selvfærd (Whipple et al 2007).

Professor i psykologi ved Siegen universitet Insa Foken, introducerer termen: *Second language of sex*.³⁶ Hermed menes, at ældre menneskers seksualitet ikke behøver inkludere samleje, men kan bestå af kærtegn, kram og glæde ved samvær. Ovenfor gør flere forskere ligeledes opmærksom på, at kvinders seksualitet er anderledes end mænds, og at gennemført samleje ikke nødvendigvis er et must, men at seksualitet også kan have andre udtryk. (Køster & Garde 1991, Lunde et al. 1991, Roughan 1993, Kaiser 2002, Tiefer 2004, v Sydow 2000, Eplov 2002 og 2009, Eplov & Køster & Garde 2002, Møhl 2010). Et andet problem, der tages op, er vanskeligheden for ældre, enlige kvinder ved at finde en passende partner. (Bechman & Leiblum 1991, Roughan 1993, von Sydow 2000, Hinchliff & Got 2011, Wylie 2013).

Om danske forhold anfører *International Encyclopedia of Sexuality*:

³⁶ Termen tilskrives den amerikanske læge, psykiater og gerontolog Robert Butler (1927-2010). Butler var den første leder af *The National Institute of Aging*.

“Because of improved standards of living, the numerical and relative fraction of old-age persons in the Danish general population has increased dramatically during the 20th century (...) Thus, a growing number of elderly people experience more years in good health. Among 80-years-olds, however, there are five times as many women as men, obviously making it difficult for a widow to find a new male partner”³⁷

Wylie gennemgår og sammendrager den nyere litteratur på området og fremhæver med henvisning hertil et af de øvrige gennemgående hovedargumenter, nemlig at det tovejstabu, der eksisterer mellem henholdsvis den praktiserende læge/sundhedspersonale og patienten bør ophøre. Lægerne og de ansatte i sundhedssektoren skal være mere opsøgende og tage de ældre patienters seksuelle problemer alvorligt. (Wylie 2013).

”Helen Mirren says..”

Ifølge Michel Foucault var seksualiteten meget friere, før borgerligheden indtrådte som samfundsordenen i 1700-tallet. (Foucault 1976). Både mænd og kvinder havde sex hele livet, hvilket man kan forvise sig om ved at læse klassiske forfattere som Giovanni Boccaccio (1313 - 1375), Geoffrey Chaucer (1343 - 1400) og Giacomo Casanova (1725 - 1798) for blot at nævne nogle få³⁸. Studerer man aviser og ugeblade, eller går på nettet, synes der at være god grøde i de ældres seksualitet. ”Ældre kvinder har bedre sex” står der i bladet *Søndag* 3. februar 2012, og journalisten henviser i lighed med Bjarke Oxlund til den oven for omtalte californiske undersøgelse (se fodnote 34), der udsiger, at hver anden af de interviewede kvinder over 80 får orgasme. En australsk dokumentarfilm med titlen: *Fifty shades of granny*, som viser halvnøgne kvinder helt op til 90 år kysse og kramme med ganske unge mænd, satte ifølge en australsk nyhedskanal seerne i choktilstand og fik dem til tasterne³⁹

På Jyllandspostens forside står der 30. oktober 2013: ”Ældre kræver et aktivt sexliv”, og inde i bladet varsles den ”Gråhårede sexrevolution”. Professor Christian Graugaard siger til avisen:

”Den nye generation af pensionister har et helt andet forhold til sex, kærlighed og parforhold end alle tidligere pensionistgenerationer, for det er de såkaldte 68’ere, der nu er ved at blive gamle. De har levet et

³⁷ *The Continuum Complete International Encyclopedia of Sexuality*, www.kinseyinstitute.org/ccies 2004

³⁸ Geoffrey Chaucer (1343-1400). Engelsk forfatter. Mest kendt for sine utugtige fortællinger *Canterbury Tales*. Giovanni Boccaccio (1313-1375) Italiensk forfatter. Kendt for sin ligeså utugtige *Decameron*. Giacomo Casanova (1725-1798). Berømt italiensk forfører og libertiner. Har skrevet *Erindringer*.

³⁹ www.news.com.au

udadvendt seksuelt liv og har været vant til at få deres vilje, og de vil selvfølgelig ikke finde sig i, at den del af livet lukkes ned.” (Krogh Sørensen 2013)

Antallet af seniordatingsider vokser. Det samme gør skilsmisser og nye ægteskaber hos folk over 60 år (ibid.).

Begrebet ”sexturisme” har længe været forbundet med midaldrende og ældre mænds sex-rejser, især til Thailand. Der har ikke været megen omtale af fænomenet hos kvinder, men det eksisterer selvfølgelig. Den østrigske filminstruktør Ulrik Seidl, som er kendt for sine udeltagende, nærmest dokumentariske spillefilm, beskriver i filmen ”Kærlighed”, hvordan ældre, østrigske kvinder rejser til Afrika for at blive opvartet og få sex af unge mænd, mod ”gaver”, ofte i form af penge til børns skolegang eller en lille butik til søsteren. Her føler kvinderne sig attraktive og begærede, og Seidl udstiller ubarmhjertigt magtspillet om, hvem der udnytter hvem⁴⁰.

Den danske forfatter Irma Henriksen, der nu er 77 år, debuterede som ældre, buttet, erotisk model i 1990’erne. Hun siger på sin 75 års fødselsdag, at sex holder hende ung, og hun kalder Danmark for *Aldersfascistisk* (Bøg 2013).

Hvad siger 69-årige Helen Mirren så?

”Sex after 60 is hotter than ever”⁴¹

OPSUMMERING

”Vi har fået årtier forærende (...) De skal fandeme ikke spildes med alderschauvinisme og lammende selvcensur”⁴²

Mennesket bevarer den seksuelle lyst hele livet. Hos nogle kvinder stiger den endda efter menopausen, da den modne kvinde har mere ro. Hendes seksualitet kan ændre sig med alderen, så hun i højere grad ønsker kærtegn og nærvær frem for samleje; det såkaldte ”*second language of sex*”. For enlige kvinders vedkommende kan det være et stort problem at finde en partner. Dels fordi kvinder lever længere end mænd, og dels fordi jævnaldrende mænd måske ikke viser sig som

⁴⁰ ”Kærlighed” er den første film i trilogien: *Kærlighed, tro, håb*. Alle tre film omhandler kontroversielle aspekter af seksualiteten.

⁴¹ Salon.com, 2. april 2015.

⁴² Graugaard. *Politiken* 2012

passende partnere. Trods ændringer i samfundet hen mod større frihed og opløsning af de faste familiemønstre er der stadig en del tabuisering omkring ældre kvinders seksualitet, hvilket for nogle betyder, at de opgiver sex. Kravet fra det senmoderne samfund om at være attraktiv hele livet, tager mange ældre kvinder på sig. Det er vigtigt for dem at føle sig attraktive, især hvis de skal finde en ny partner. For de enlige kvinder bliver det sværere og sværere at leve op til dette krav, fordi de hver gang skal tage deres krop op til ny revision. Sammenligningsværdige koryfæer som Helen Mirren, Jane Fonda og den nu afdøde Dame Barbara Cartland, der ikke undså sig for at optræde nøgen som 95-årig (Information 1996)⁴³ gør det ikke nemmere at være ”almindelig” gammel, men her kan både den kosmetiske kirurgi og medicinalindustrien træde hjælpende til.

Ældre mennesker kan blive ramt af aldersbetingede sygdomme og være nødt til at tage medicin, der hæmmer sexlysten, og postmenopausale gener kan have samme resultat.

Problematisk er det også, at lægestanden og sundhedssektoren ikke taler med patienterne om deres seksualitet og derved vedligeholder et skadeligt tovejstabu.

På den positive side lader 68-generationen, som nu er ved at blive gammel, sig ikke sådan slå ud. Den har et bedre helbred og gennemgående bedre økonomi end de forrige pensionistgenerationer, og den har fået ekstra 20-30 år at leve i, som den ikke har lyst at tilbringe i cølibat. Der er derfor en stadig større revolutionsgrøde blandt de gråhårede.

Svar på forskningsspørgsmål

Jeg vil nu forsøge at besvare de to spørgsmål, jeg har stillet til afhandlingen:

1. Hvordan opfattes ældre, enlige kvinders seksualitet i det senmoderne samfund; med særligt fokus på Danmark?

Selvom der er opstået en stor seksuel frihed, er der stadig fra samfundets side et tabu omkring den ældre generations ønske om at have et seksualliv, og af kulturelle og historiske årsager synes den ældre, enlige kvinde at være mest udsat. Hun risikerer at blive stigmatiseret og/eller socialt isoleret, hvis hun seksuelt er for fremfarende. Dette tabu, som ifølge litteraturgennemgangen eksisterer i hele den vestlige verden, ligger til grund for lægers og sundhedssektorens valne holdning til patienternes

⁴³ Barbara Cartland (1901-2000) er mest kendt for sine over 700 viktoriansk-inspirerede, romantiske romaner og for at være sted-bedstemor til prinsesse Diana. Hun var en farverig person i de engelske højere kredse, var politisk og socialt aktiv, fik fortjenstmedalje for sin indsats under 2. verdenskrig og blev adlet i 1991.

eventuelle seksuelle problemer og stiller således også de enlige kvinder i et vakuum, de selv må finde ud af. I Danmark bliver der næsten udelukkende fokuseret på mænd, parforhold eller sygdom i publikationer fra Sundhedsstyrelsen og andre offentlige instanser, når de overhovedet omtaler ældre.

Bjarke Oxlund peger på, at der mangler en ordentlig geronto-sexologisk forskning og efterlyser et nyt sprog, som kan italesætte denne generation og derved indlemme den i kulturen, så de ældre kan blive opfattet som andet end ”gamle grise” og ”uartige gamle koner”. Det negative billede af deres seksualitet bør ophøre i lighed med det kulturelle forbud. (Oxlund 2010).

Spørger man de ældre kvinder selv, eller ser man på det voksende antal seniordatingsider og på de sociale medier, tyder meget på, at der er en opblødning i gang. Både private og kendte ældre kvinder træder frem i medierne og fortæller åbnet om deres sexliv. Spillefilm og dokumentarudsendelser om emnet er med til åbne for tolerancen og ændre diskursen og hermed den gældende konsensus.⁴⁴

2. Hvilken forskning findes der om ældre, enlige kvinders seksualitet i Danmark?

Der er så godt som intet om specifikt enlige, ældre kvinders seksualitet i den danske forskning, skønt der findes en del forskning om ældre kvinder, eller forskning hvor ældre kvinder bliver medinddraget. (Lunde Nielsen & Fog & Kramshøj Larsen & Madsen & Garde & Kelstrup 1986, Køster & Garde 1991, Lunde Nielsen & Kramshøj Larsen & Fog & Garde. 1991, Epløv & Køster & Garde 2002). Enlige kvinder bliver også nævnt i flere statistiske undersøgelser. Det meste af denne forskning ligger i 1990’erne og er groft set foretaget af de samme forskere.

På databaserne har jeg intet fundet. Heller ikke på nettet. Ved forespørgsel til Annamaria Giraldi fra Rigshospitalets Sexologiske klinik blev der svaret, at man ikke i øjeblikket forsker i enlige kvinder. Jeg er bekendt med et enkelt kandidatspeciale på Institut for psykologi fra 2014, som omhandler enlige kvinders seksualitet⁴⁵.

Sundhedsstyrelsen og andre offentlige instanser har et gabende hul, hvad seksualitet angår, og det samme gælder sundhedssektoren.

I en forskning, som i højere grad har koncentreret sig om mænd, står enlige kvinder i sidste række. Allerede i 1986 klagede Inge Lunde Nielsen et al. over manglende forskning på området. Det er tilsyneladende ikke blevet bedre med tiden.

⁴⁴ Eksempler på danske spillefilm om ældres seksualitet: *Carlo og Ester* (Helle Ryslinge 1994), *Trækfugle* (Vibeke Muasya 2001)

⁴⁵ Tine Ellitsgaard Gottschau: ”*Klitoris og alt der. Det var jo først i ’70 at det startede*”

Perspektiver og visioner.

“An aging population is a sign of social success, not failure. To date, there has not been a better educated, wealthier, better-housed, or more self-sufficient generation of older women than at present.”⁴⁶

Ældrebyrde eller Det grå guld?

Skal man se på fremtiden for forskning i enlige, ældre kvinders seksualitet, må der i første omgang ske en kraftig opprioritering af geronto-sexologisk forskning i Danmark, og der må, som Bjarke Oxlund foreslår, på det diskursive plan findes et sprog, som inkluderer denne gruppe i den nuværende forskning, og som også inkluderer en mere positiv eksponering af den aldrende krop. I takt med den stigende levealder og forskellen på mænds og kvinders levetid, vil det være relevant at undersøge, hvorledes de enlige kvinder løser deres seksuelle problemer, og hvordan deres seksualitet udvikler sig. Ligeledes bør man undersøge, hvor stor forskel der er på mænds og kvinders seksualitet, da kønnenes funktion og brug af krop er forskellig, samt hele problemstillingen omkring det at finde en passende partner i høj alder. Raskhedsfaktoren i modsætning til sygeliggørelse er også et oplagt forskningsemne.

En gruppe, som gerne bliver overset, er de ældre lesbiske og, som helt nye på banen, de transpersoner, som i forskellige stadier af fysiske kønsændringer nærmer sig plejehjemsalderen. Først når forskningen, sundhedssektoren og de offentlige instanser tager de gamle alvorligt vil, vil det omgivende samfund forhåbentlig også gøre det, så ”Ældrebyrden” blive til ”Det grå guld”.

Andreas Nemo Østergaard Walgreen

9. maj 2015.

⁴⁶ Roughan 1993:102.

LITTERATURLISTE

Bøger

- Andersen Nexø, S & Koch L 2011. 'Diskursanalyse' i: Vallgård S & Koch L (red). *Forskningsmetoder i folkesundhedsvidenskab*. Munksgaard, Kbh. s. 119 -141.
- Antonovsky, A. 2000. *Helbredets mysterium*. Reitzel, Kbh.
- Balsamo A, 1996. *Technologies of the gendered body*. Duke University Press, London
- Bancroft, J. 2009. *Human sexuality and its problems*. Elsevir, UK
- Bauman, Z, 2006. *Baumans mosaik Essays af Zygmunt Bauman om etik, kritik og utopi 1990- 2005*. M.H. Jacobsen (red). Syddansk Universitetsforlag
- Bech, H. 2009. *Seksualitetsforskning. En introduktion*. Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Kbh.s Universitet.
- Biblen* 1989. Det danske bibelselskab
- Bredsdorff, N. 2002. *Diskurs og konstruktion*. Forlaget Sociologi. Kbh.
- Brøgger, S. 2010. *Jeg har set den gamle verden forsvinde – hvor er mine øreringe?* Gyldendal, Kbh.
- Graugaard C & Møhl, B & Hertoft, P (red) 2006. *Krop, sygdom & seksualitet*. Reitzel, Kbh.
- Davis, K, 1995. *Reshaping the Female Body*. Routledge
- Delaney, J & Lupton, M & Toth, E 1979. *Forbandelsen. Bidrag til menstruationens kulturhistorie*. Rhodos, Kbh.
- Foucault, M. 1976. *Histoire de la sexualité I. La volonté de savoir*. Gallimard, Paris
- Heede, D. 2002. *Det tomme menneske*. Museum Tusulanums forlag, Kbh.
- Masters, W & Johnson, V 1990. *Sexualitet*. Gyldendal, Kbh.
- Køster, A & Garde, K 1991. *Overgang eller undergang*. Lindhardt og Ringhof
- Ross, S, 1994. *Die Vagina Dentata in Mythos und Erzählung* Völkerkundliche Arbeiten, Band 4. Ludwig-Maximillan-Universität, München
- Rosenbeck, B. 1987. *Kvindekøn*. Gyldendal, Kbh.
- Schmidt, G.1996. *Hvad skete der med seksualiteten?* Reitzel, Kbh.
- Skåderud, F 1998. *Uro*. Tiderne skifter, Kbh.

Tiefer, L. 2004. *Sex is not a natural act & other essays*. Westview Press, USA

Thielst, P 1981. *Kønsrolleideer*, Reitzel, Kbh.

Artikler i tidsskrifter og bøger

Anderson, R.M. 2013. 'Positive sexuality and its impact on overall well-being' i:

Bundesgesundheitsblatt. 56. S. 208-214.

Bachmann G.A., Leiblum S.R. 1991. 'Sexuality in sexagenarian women' i: *Maturitas* 13. s. 43-50.

Bech, H. 1998. 'Citysex. Representing Lust in Public' i: *Theory, Culture & Society*. Vol. 15 (3-4) s. 215-241.

Broe, N. 2014. 'Den evige flamme' i: *Psykolognyt* 15, 2014, s. 5-8.

Beckman N., Waern M., Sundh V., Skoog I. 2014. 'Determinants of sexual activity in four birth cohorts of Swedish 70-year-olds examined 1971-2001' i: *The Journal of Sexual Medicine*. 11 (2) s. 401-10.

Christenson, C., Johnson, A. 1973. 'Sexual Patterns in a Goup of Older Never-Married Women' i: *Journal of geriatric psychiatry*. 6:1 s. 80-98.

Eplov L F. 2009 'Ældre og seksualitet' i: *Gerontologi. Livet som ældre i det moderne samfund*.

Dansk Sygeplejeråd. Arnold Busck, Kbh. s. 209-215.

Eplov L F, Køster A, Garde K. 2002. 'Nøgen ude på græsplænen – 60-årige danske kvinders seksuelle liv' i: *Ugeskrift for læger*. 164/41, oktober. s. 4815 – 4819.

Foken I. 1994. 'Sexuality in the later years- the impact of health and body-image in a sample of older women' i: *Patient Education and Counseling* 23. S. 227-233.

Graugaard, C. 2012. 'Seksualitet i almen praksis' i: *Månedsskrift for almen praksis* 2012 s. 64-73.

Hinchliff S. Gott M. 2011. 'Seeking help for Sexual Concerns in Mid-and Later Life: A Review of the Literature' i: *Journal of Sex Research* 48 (2-3) s. 106-117.

Kaiser, F. 2003. 'Sexual function and the older woman' i: *Clinics in Geriatric Medicine* 19 s. 463-72

Lundberg,P. O. 2006. 'Lægemedler og seksualitet' i: *Krop, sygdom & seksualitet*. Graugaard C, Møhl B. Hertoft P. (red) Reitzel, Kbh. s. 37 – 57.

Lunde Nielsen I, Fog E, Kramshøj Larsen G, Madsen J, Garde K, Kelstrup J, 1986, '70-årige kvinders seksuelle adfærd, oplevelse, viden og holdning, i: *Ugeskrift for læger* 148/44, s. 2863-2866.

- Lunde Nielsen I, Kramshøj Larsen G, Fog E, Garde K. 1991. 'Sexual Desire, Orgasm, and Sexual Fantasies: A Study of 625 Danish Women Born in 1910, 1936, and 1958' i: *Journal of Sex Education & Therapy* vol. 17, no. 2. S. 111-115.
- Marshall, B. 2011. 'The Graying of "Sexual Health": A Critical Research Agenda' I: *Revue canadienne de sociologie* 48.4 s. 390-412.
- Miles, S. & Read, J. & Kervan, R. & Wylie, D. 2013. 'Body Image and Related Disorders' i: Kirana, P.S. & Tripodi, F. & Reisman, Y. & Porst, H. (red) *The EFS and ESSM Syllabus of Clinical Sexology*. Medix, Amsterdam.
- Moynihan, R, 2003. 'Is a new disorder being identified to meet unmet or build markets for new medications?' I: *BMJ*, January 4:326 (7379) s. 45-47.
- Montemurro B, Gillen, M. 2013., Wrinkles and Sagging Flesh: Exploring Transformations in Women's Sexual Body Image' i: *Journal of Women & Aging* 25. s.3-23.
- Møhl B. 2007. 'Ældre og seksualitet' i: *Gerontologi. Livet som gammel*. Swane C. Blåkilde A.L. Amstrup K. (red). Munksgaard, Kbh.
- Møhl B. 2010. 'Seksualitet når vi bliver ældre - ikke færdig med fyrrer' i: *Ældres seksualitet & kærlighed*. Ældreforum S. 15-23.
- Oxlund B. 2010. 'Sexede seniorer: Opgør med et tabuiseret felt' i: *Gerontologi*. Årgang 26, no. 3, september, s. 16 -19.
- Roughan, P.A., Kaiser, F.E., Morley, J.E. 1993. 'Sexuality and the older Woman'. *Clinics in Geriatric Medicine*, vol. 9/1 februar.
- Studd J, Schwenkhagen A, 2009 'The historical response to female sexuality'. *Maturitas*, 63. S. 107-111.
- Sydow v. K. 2000. 'Die Sexualität älterer Frauen'. *Zeitschrift für ärztliche Fortbildung und Qualitätssicherung/Kaiserin-Friedrich-Stiftung für das Ärztliche Fortbildungswesen, Jena*. 223-29.
- Thorpe R. Filebon B. Hawkes G. Pitts M. Minichiello V. 2015. 'Old and desirable: older women's accounts of ageing bodies in intimate relationships' i: *Sexual and Relationship Therapy* Vol. 30, no. 1 s. 156-166.
- Trompeter S., Bettencourt R., Barrett-Conor E. 2012. 'Sexual Activity and Satisfaction in Healthy Community-Dwelling Older Women' i: *The American Journal of Medicine* vol. 125, no. 1.
- Vass, M. 2007. 'Forebyggende hjemmebesøg til ældre mennesker' i: Swane C. & Blåkilde L. & Amstrup, K. (red) *Gerontologi. Livet som gammel*. Munksgaard, Kbh.

Whiple B., Knowles J., Davis J. 2003. 'The Health Benefits of Sexual Expression' i: *Planned Parenthood* s. 2-12.

Wylie K., Wood, A. McManus R. 2013. 'Sexuality and old age', *Bundesgesundheitsblatt* 56. s. 223-230.

Aviser/Blade

Broberg Nielsen H. 2013. 'Undersøgelse: Hver anden kvinde over 80 får orgasme' i: *Ældresagen NU*, december.

Cramon L. 2. maj 2015. 'Dansk kønsforskning er indspist og udsultet' i: *Information*

Frederiksen, L. 24. september 2013. 'Tabuer og fordomme om seniorers sexliv skal nedbrydes' i: *Kristeligt dagblad*

Graugaard, C. 2. februar 2012. 'Hvorfor ser man aldrig gamle mennesker snave i det offentlige rum?' i: *Politiken*.

Graugaard, C. 1. marts 2013. 'Seksualiteten er en raskhedsfaktor' i: *Politiken*

Graugaard, C. 12. februar 2014. 'Sund sex. Tag din seksualitet alvorligt' i: *Helse*

Hansen, M.S. 19. juli 2013. 'Kan man tale med præsten om sex og den besværlige kærlighed?' i: *Kristeligt Dagblad*.

Information 14.-15. februar 2015. 'Måske man burde få en lille opstrammer' (Læserbrevkasse)

Jensen, I.H. 4. november 2013. 'Ældre dyrker mere sex – til gavn for deres sundhed' i: *Kristeligt dagblad*.

Meister, B. 17. juli 2012. 'Ældres kærlighedsliv er stadig omgærdet af mange myter og fordomme' i: *Kristeligt dagblad*

Metroexpress 26. februar 2015. 'Statistikken afslører: Patrick er næste vinder af "Paradise hotel"'

Nagourney, E. 29. juli 2000 'William Simon, Sexuality Expert, Dies at 70' I: *New York Times*

Stensgaard P. 20. april 2015: 'Det er en farlige fantasi' *Weekendavisen*

Syberg K. 18. september 2012. 'Om danskernes seksualitet' *Information*

Sørensen, T.K. 30. oktober 2013 'Ældre kræver et aktivt sexliv' *Jyllandsposten*

Thorup, M.L. 21. September 2007 'Ikke i aften, skat' *Information* www.information.dk/146693

Tygesen E. (red) 10. juli 1996 'Barbara Cartland'. *Information*.

Publikationer

Seksuel sundhed – den gode kommunale model 2010. Sund by netværket

Seksualitet og sundhed, 2012. Vidensråd for Forebyggelse.

Seksuel sundhed Forebyggelsespakke. 2012. Sundhedsstyrelsen

Ældres seksualitet & kærlighed – tabuer, myter & viden 2010. Ældreforum

Andet

Bøg, K. 2013. *Irma på 75. Sex holder mig ung.* <http://go.tv2.dk/sexogsamliv/2013-10-31-irma-p%C3%A5-75-sex-holder-mig-ung>

Graugaard, C, 2014 'Seksuelle problemer i overgangsalderen' www.sundhed.dk

Pedersen, B, 2011. 'Den medicinske orgasmejagt'. www.kvinfo.dk/side/588/article/396/

Power point præsentationer fra ESSM konferencen 5.-7. februar 2015

Sex og Samfund. Nyhedsbrev 21. april 2015.

Shelley Emling, 2014: 'Old Age Doesn't Start Until 80, Study Finds' The Huffington Post, 21/5/14

Ældre Sagen 2013. *Befolkningens alderssammensætning – hvor mange ældre er der?*

www.aeldresagen.dk/aeldresagen-mener/dokumentation/Documents2013%20Antal%20ældre.pdf

Eplov, L.F. 2002 *Seksualitet – belyst teoretisk og ved en prospektiv befolkningsundersøgelse i Københavns Amt med speciel fokus på aldringens- og personlighedstræks betydning.*

Ph.d. afhandling

